

Tartu Ülikool
Sotsiaal-ja haridusteaduskond
Koolikorralduse õppekava

Monika Adamson

**Koolikohustuse mittetäitmine kui sotsiaalne
probleem Põlva linna üldhariduskoolide näitel**

Magistritöö

Juhendaja: Hasso Kukemelk

Läbiv pealkiri: Koolikohustuse mittetäitmine

Tartu 2010

SISUKORD

KOKKUVÕTE.....	3
SUMMARY	4
SISSEJUHATUS.....	5
1.UURINGU TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	8
1.1.1.Lapse kasvukeskkond.....	8
1.1.2. Kodu ja kooli koostöö	10
1.1.3. Suhted koolis, suhted eakaaslastega.....	11
1.1.4. Laps ja vaba aeg	12
1.2. Koolikohustuse mittetäitmine ja koolist väljalangemine	13
1.2.1. Meetmed koolikohustuse täitmise soodustamiseks.....	18
1.2.2. Koolisisesed ja koolivälised mõjutusvahendid	20
1.2.3. Põlva linna koolikohustuskomisjoni tegevus ja eesmärgid.....	21
2.UURIMUSE EESMÄRK JA MEETOD.....	23
2.1. Uurimuse eesmärk.....	23
2.2. Valim.....	23
2.3. Metoodika.....	24
3.TULEMUSED JA ARUTELU.....	26
3.1. Tulemuste esitus.....	26
3.1.1. Kodu ja perekonna mõjutegurid	26
3.1.2. Koolikeskkonna mõjutegurid	33
3.2. Arutelu.....	40
KASUTATUD KIRJANDUS	43
LISAD	47

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada missugused mõjutegurid kodu- ja koolikeskkonnas mõjutavad õpilaste arvates koolikohustuse mittetäitmist ning tuginedes oma kogemustele töös Põlva linna koolikohustuskomisjoni liikmena, anda soovitusi Põlva linna üldhariduskoolidele probleemi koolikohustuse mittetäitmine ennetamiseks.

Magistritöös teoreetilises osas anti lühike ülevaade lapse esmasest kasvukeskkonnast, millel on otsustav osa inimese kujunemisel, õpetaja rollist kui õpilase toetajast koolis ning kooli ja kodu koostööst.

Magistritöös kasutati süvaintervjuud uurimaks õpilaste koolikohustuse mittetäitmise põhjust, uurimustulemuste analüüsimiseks kasutati fenomenograafilist meetodit. Toetudes asjaomasele kirjandusele ja uurimustulemustele selgus, et õpilase koolikohustuse mittetäitmist soodustavad kodust ja koolist tulenevate mõjutegurite kokkulangevus.

Koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid tuleb eelkõige hakatagi otsima kodusest kasvukeskkonnast, kuna just pere moodustab lapse kõige vahetuma ümbruse. Kodupoolseteks põhjusteks on erinevad sotsiaalsed probleemid, milleks on perekonna majanduslikud raskused, vanemate antisotsiaalsed harjumused, vanemate madal haridustase, vanemate töötus või vanemate liigne töökoormus, mille tõttu jääb tähelepanu lapse tegemiste suhtes pinnapealseks, vanemate omavahelised halvad suhted, lapse väärkohtlemine, vanemate lahusus ja uusperede loomine.

Uurimistulemused koolikeskkonnast tingitud näitasid, et koolikohustuse mittetäitmist mõjutavad halvad suhted õpetajatega, õpiraskused, klassikursuse kordamine, emotsionaalne vägivald kaasõpilaste ja õpetajate poolt, huvitegevuses mitteosalemine ja kodu-kooli nõrk, kaootiline koostöö.

SUMMARY

The aims of this master's thesis were to identify the factors of home and school environment which, according to pupils, influence failure to comply with compulsory school attendance, and, based on the author's work experience as a member of the compulsory school attendance committee of the town of Põlva, offer some suggestions for preventing failure to comply with compulsory school attendance.

The theoretical part of the thesis gives a short overview of the child's primary growing environment, which plays a decisive role in the development as a person, of the role of the teacher as a pupil supporter, and of the cooperation between school and home.

In-depth interview was used to investigate the causes for failing to comply with compulsory school attendance.

A phenomenographic approach was used to analyse the data from the investigation.

Supported by the relevant literature and research findings, it can be concluded that failure to comply with compulsory school attendance is promoted by the coincidence of home- and school-related factors.

The causes for failure to comply with compulsory school attendance are to be first and foremost looked for from the domestic growing environment, because the family is the most proximate environment for the child. The home-related causes are various social problems, e.g. the family's economic hardship, parents' antisocial habits, parents' low level of education, parents' unemployment or excessive workload, which leads to superficial interest in the child's doings, poor relationship between the parents themselves, mistreatment of the child, parents' divorce, and the establishment of new families.

The school-related research findings showed that failure to comply with compulsory school attendance is affected by poor relationships with teachers, learning difficulties, grade repetition, emotional violence by fellow pupils and teachers, non-participation in recreational activities, and weak, chaotic cooperation between home and school.

SISSEJUHATUS

Eesti iseseisvumisele järgnenud üleminekuajal on järsult suurenenud klassikursuse kordamine ja õpilaste väljalangevus koolist ning seda juba põhikoolis. Koolist väljalangemise tagajärjed aga on teatavasti kurvad nii inimesele endale kui ühiskonnale. Töö väljavaated nende jaoks, kes on koolist lahkunud, seda lõpetamata või kellel vaid põhiharidus, on väga piiratud. See mõjutab omakorda kogu ühiskonda, alustades haritud tööjõu nappusest (Ots, 2007).

Suur osa koolikohustuse mittetäitjatest on põhikoolist väljalangenud, potentsiaalsed mittetäitjad aga ka klassikursuse kordajad. Haridus- ja Teadusministeeriumi statistilised andmed näitavad väljalangejate arvu kooliastmeti perioodil 2005/2006 õa – 2008/2009 õa. (vt tabel 1) kus on näha, et katkestajate arv näitab langust: protsentides õppeaastal 2005/2006 – 1564 õpilast mis on 0,9% , 2006/2007 – 1617 õpilast, mis on 1,0% , 2007/2008 – 1189 õpilast, mis on 0,8%, 2008/2009 – 796 õpilast , mis on 0,6% (Katkestamine ja väljalangevus..., 2010).

Kui varem puudutas õpingute poolelijätmine eelkõige istumajäänud ja ülekasvanud noorukeid, siis tänasel päeval konstateerivad pedagoogid, psühholoogid ja sotsiaaltöötajad, et koolikohustuse täitmise probleem tõuseb suure tõsidusega juba teises kooliastmes ja mitte ainult seoses nii-öelda ülekasvanud õpilastega, vaid 11-12 aastaste koolist puudujatega kellest lähiaastatel suure tõenäosusega saavad või ongi juba saanud koolikohustuse eirajad. Need on noored, kes oma edasises elus jäävad enamasti töötuks või sukelduvad riskikäitumisse (Talts & Vikat, 2005).

Käesoleva tööga kaudselt haakuvaid uurimusi on Eestis tehtud hariduse ja sotsiaalvaldkonna aspektist vaadatuna. Lähedastel teemadel on uurimusi läbi viinud U. Kütt (Kütt, 2004) kes uuris koolikohustuse täitmise meetodeid kahel tasandil: ühiskondlikul ja individuaalsel magistritöös „Koolieiramise taustategurid põhikoolist õhtukooli siirdunute näitel”, M. Raja (Raja, 2004) uuris koolikohustuse mittetäitmist soodustavaid riskitegureid magistritöös „Koolieiramise riskitegurid ja võrgustikutöö Harjumaa näitel”, S-L. Läänesaar (Läänesaar, 2006) uuris õpilaste poolt antavaid hinnanguid õpiedutust põhjustavate tegurite kohta magistritöös „Põhikooli õpiedutuse põhjused õpilaste pilgu läbi”.

Mitmed autorid (Kadajane, 2001; Edovald, 2002) on märkinud vajadust teostada teaduslikke uuringuid koolikohustuse mittetäitmise põhjuste kohta, mis annaksid aluse vajalike ja läbimõeldud meetmete rakendamiseks. Tuleb otsida probleemi juuri, uurida probleemiga seotud inimeste mõtlemisviise, otsida vastuolusid ja asju, mis näivad endastmõistetavana ja võivad samal ajal nägemist takistada, toimida silmaklappidena.

Magistritöö autor ühendab uurimisvaldkonna oma igapäevatöö praktilise kogemusega, mis on seotud Põlva linna sotsiaal-ja haridusvaldkonnaga. Omades kolme aastast töökogemust Põlva linnas koolikohustust mittetäitvate laste ja nende peredega võin öelda, et koolist puudumine on lahendamata probleemide tagajärg.

Käesoleva magistritöö **eesmärk** on välja selgitada missugused tegurid õpilaste arvates kodu- ja koolikeskkonnas mõjutavad koolikohustuse mittetäitmist ning saadud uurimustulemustest lähtuvalt anda soovitusi Põlva linna üldhariduskoolidele probleemi koolikohustuse mittetäitmine ennetamiseks.

Uurimiseesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised **ülesanded**:

1. Anda ülevaade koolikohuste mittetäitmise põhjustest teaduskirjanduse ja erinevate samateemaliste uurimuste põhjal.
2. Intervjueerida koolikohustuse mittetäitjaid.
3. Analüüsida intervjuude tulemusi
4. Sõnastada soovitusid koolikohustuse mittetäitmist põhjustavate probleemide ennetamiseks Põlva linna üldhariduskoolides.

Magistritöö jaguneb kolme ossa. Esimeses, teoreetilises osas antakse teemakohasele kirjandusel toetudes ülevaade lapse kasvukeskkonnast, kodu ja kooli koostööst, suhetest kodus ja koolis, koolikohustuse mittetäitmisest, õpilast toetavatest võimalustest ning mõjutusvahenditest. Teises, ehk empiirilises osas tuuakse välja uurimuse eesmärk, uurimusküsimused, kirjeldatakse valimit ning andmete kogumise ja töötlemise meetodit. Kolmandas osas esitatakse uurimuse tulemused ja arutelu, sõnastatakse ettepanekud koolikohustuse mittetäitmise ennetamiseks Põlva linna üldhariduskoolides.

Töös kasutatavad põhimõisted:

Koolikohustus – koolikohustuslik on laps, kes jooksva aasta 1. oktoobriks saab seitsmeaastaseks. Õpilane on koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17 – aastaseks saamiseni (Eesti Vabariigi haridusseadus).

Koolikohustuse mittetäitmine – laps on koolikohustuse mittetäitja, kui koolikohustuslik laps ei ole kantud ühegi kooli nimekirja, õpilane puudub regulaarselt õppetööst (on puudunud põhjendamata enam kui 20% tundidest ühe õppeveerandi jooksul), põhihariduseta õpilane katkestab õpingud, õpilane ei suuda omandada õppekava ning tal on puudulikke veerandi- ja aastahindeid (Riigikontroll, 2007).

Perekond – lähedaste ja üksteisest sõltuvate isikute kooslus, kes jagavad teatud väärtusi, eesmärgid, ressursse ja vastutust otsuste suhtes nagu ka kohustust üksteise suhtes (Vikipeedia).

Kool – kindla koolikorra ja õpilaskonnaga õppe-ja kasvatusasutus, kus õpilased omandavad õpetaja juhendamisel teadmisi, oskusi ja vilumusi (Vikipeedia).

Kodu ja kooli koostöö – toimiv suhe, mida iseloomustavad ühine eesmärgitunnetus, vastastikune austus ja valmisolek läbirääkimisteks (Godber, 2002, viidatud Lukk, 2008).

Vaba aeg – igapäevastest kohustustest nagu töö, õppimine, kodused majapidamistööd vaba aeg, mida inimene saab kasutada omale meelepärasel viisil (Vikipeedia).

1.UURINGU TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1.1.Lapse kasvukeskkond

Perekond on teatavasti laste esmase sotsialiseerumise kohaks, sest juba perekonnas omandab laps sotsiaalse suhtlemise formaalsed ja mitteformaalsed normid. Sotsiaalse käitumise, aga ka hoiakute, väärtushinnangute ning eetiliste normide kujundamine toimub perekonnas nii teadliku kasvatusena kui vanemate otsese eeskuju kaudu. Seega võime perekonda pidada teatud mõttes sillaks ühiskonna mikro-ja makrotasandi vahel (Tulva, 1996).

Lapse esmaseks kasvukeskkonnaks on tema kodu, tema esmaseks mõjutajateks aga leibkonnaliikmed: vanemad ja õed- vennad, samuti vanavanemad ja kaugemad sugulased vastavalt sellele, kui tihti laps nendega kokku puutub. Loetletud inimesed tagavad talle ühelt poolt tema kasvuks ja arenguks hädavajaliku materiaalse keskkonna, sh. toidu, peavarju, rõivad, kuid ka materiaalsed vahendid, mis võimaldavad lapsel end teistega võrdse ühiskonnaliikmena tunda, sh. õpi-ja kommunikatsioonivahendid. Teiselt poolt loob leibkond lapse arenguks vajaliku vaimse keskkonna, kus laps erinevate inimestega lävides ja nende omavahelist suhtlust jälgides omandab üldkehtivaid kultuurilisi ja eetilisi tõekspidamisi ning isikutevahelise suhtlemise kogemuse.

Oma lähedaste kaudu sulandub laps ühiskonnaellu. Seega on lapse kasvukeskkond soodus vaid siis, kui on täidetud hulk tingimusi. Neist olulisimad on järgmised (Tiit & Eglon, 2000):

- Leibkonna majanduslik olukord peab olema piisavalt hea, tagamaks lapse arenguks hädavajalikku materiaalses keskkonda.
- Leibkonna sotsiaalne seisund peab olema selline, et lapsel oleks võimalik end teistega võrdselt tunda.
- Laps peab oma lähedastega lävides kogema vajalikke sotsiaalseid kontakte ning saama piisavalt rikkalikke kogemusi, vaid siis on vaimne keskkond lapse väärtushinnangute süsteemi kujunemiseks soodus.

Paraku on Eesti kodude võime rahuldada laste põhivajadusi, pakkuda soojust ja turvalisust üsna erinev. On õnnelikke lapsi, kellele saab osaks palju tähelepanu ja hellust, aga ka järjest enam neid, kelle pere oma kohustusi laste ees täita ei suuda (Tiko, 2000).

Sageli räägitakse vanemate oskamatuses ja teadmiste nappuses, mis tekitavad lootusetust olukordade lahendamise võimalikkuse suhtes. Vanematel on lapse arengus täita viis põhilist rolli (Tulva & Viiralt, 2001):

- Eluks ettevalmistaja – hea ja halva eraldamise õpetaja, hooldaja, argielu oskuste õpetaja, eeskujude andja, väärtuste vahendaja, sotsiaalsete oskuste õpetaja.
- Turvalisuse pakkuja – armastuse ja helluse andja, lohutaja, kaitsja, heakskiitja või arvustaja.
- Suhtlemise õpetaja – vestleja, kuulaja, probleemide lahendaja, innustaja, iseseisvuse toetaja.
- Hooldaja – ergutaja ja rahustaja, turvalise keskkonna eest hoolitseja.
- Piiride seadja – reeglitest ja kokkulepetest kinnipidamise järgija ja jälgija, ei-ütleva, ööpäeva rütmi eest hoolitseja.

Sotsiaalse genotüübi kohaselt rikub ebasoodne kasvatus lapsi just tundmuste ja emotsioonide, samuti sotsialiseerumise tasandil ning viib seega probleemideni hilisematel eluperioodidel. Genotüübi kujunemisel omavad tähtsust järgmised asjaolud (Tulva, 1996):

- Vanemate endi negatiivsed lapsepõlvkogemused (nt majanduslikud raskused, kodus esinenud psühhoemotsionaalsed vastuolud, lahutuskogemused jne).
- Vanemate madal sotsiaalne staatus ühiskonnaliikmena (vähene haridus, tööpuudus, mis võib viia alkoholi ja teiste meelemürkide tarvitamiseni või koguni kuritegevuseni).
- Ebaõnnestumine elutähtsates rollides (abielu, vanemlikkus jne).
- Pere nõrk eneseväärikustunne, millega kaasneb umbusklik, eitav suhtumine ümbritsevasse ja ametiisikutesse.

Lapse ellusuhtumisele avaldavad mõju peale pere omavaheliste suhete ka pere suhtumine ümbritsevasse ellu. Kui kodus on valdavalt negatiivne kriitika teiste inimeste, üldsuse või riigi suhtes, võtab laps kergelt omaks samad hoiakud, mille ajendil õpib ta iseenda vabandusena toetuma neile igas ettetulevas situatsioonis, vabastades end vastutusest oma käekäigu ees,

hoolimata sellest, et omavahelised suhted peres on alturistlikud. Lapse sotsiaalsel arengut raskendab ka vanemate lahutamine või peres valitsev ebastabiilne olukord (Kera, 2004).

Vanemate käitumist lastega võib mõjutada nende emotsionaalne seisund, seega, olles väsinud, mures, haige või võimetu kontrollima oma elu mõjutavaid sündmusi, ei pruugi vanemad olla oma lastega nii rahulikud, mõistvad ja valmis nendega asju läbi arutama nagu tavaliselt. Laste altruismi mõjutab see, kui nad on heas tujus või kui keegi on täitnud nende soovi. Hea tuju mõjutab vanemate soovi panna kõrvale oma vahetud vajadused selleks, et tulla vastu oma lastele.

On leitud, et emad alustavad suurema tõenäosusega lapsega sõbralikku vestlust või soovivad tegeleda koos lapsega, kui laps on just täitnud mõne ema soovi. Vanemate tuju ja hoiakud võivad mõjutada muudki sündmused, mis on lapse käitumisega seotud (Maccoby, 1980).

1.1.2. Kodu ja kooli koostöö

Muutused tänapäeva ühiskonnas on mõjutanud ka haridust. Traditsioonilised mudelid koolis ei toimi enam efektiivselt, mistõttu tuleb koolidel leida uus tee ja uued lähenemised ning seda ka kodu ja kooli koostöös, mis on üheks olulisemaks teguriks soodsa õpikeskkonna kujunemisel, lapse arengu ja tema koolis toimetuleku toetamisel.

Tänapäeva ühiskond liigub uue elustiili suunas, mis seab uued nõuded ka haridusele. Võtmesõnaks on terviklik e holistiline lähenemine, mis hõlmaks kõiki tasandeid. Kooli õpikeskkonna reorganiseerimisel tuleb lähtuda kõigi osapoolte – juhtkonna, õpetajate, õpilaste ja lapsevanemate - koostööprintsibist, sest mida ühtsem on lapse kasvatuses tegelev võrgustik, seda tugevam on mõju lapse arengule (Lukk, 2008).

Teiste Euroopa riikide (Taani, Belgia, Saksamaa) eeskujul on hakatud Eestiski mõistma, et kooli ja kodu koostöö on õpilaste toimetuleku parandamise seisukohalt oluline tegur. Mitmes riigis on vanemate kaasamine kooli juhtimisse saanud üldiseks suunaks (Nassar, Rebane, Küttis, Kitsing, 2002).

Kooli-kodu koostööd aitab suurendada eri koostöövormide varieerimine ja koolide teadlik töö selles valdkonnas. Kui lapsevanem on kooliga tihedamalt seotud, tunneb ta end oma lapse

käekäigu eest koolis teatud määral vastutavamana ning suhtub kooli positiivsemalt. Traditsioonilised koostöövormid nagu lastevanemate koosolekud, lahtiste uste päevad, õpetaja – lapsevanema vestlus nõuavad edasiarendamist ja täiendamist.

Uurimuses „Kooli ja kodu koostöö“ (Lukk, 2008) selgus, et lastevanemate üldine hinnang koolile on hea ning et suurem osa lastevanematest usaldab kooli, kus nende laps käib. Samas ei tunne lapsevanemad, et neil oleks kooli arengu seisukohalt tähtsate küsimuste otsustamisel suurt sõnaõigust, kuigi nad peavad seda oluliseks. Lapsevanemad ootavad koolilt enam valmisolekut nende kaasamiseks kooli arengusse, mis omakorda toetab ka lapse arengut, sest lapsevanemate osaluse määra suurenemisega kasvab ka nende vastutus- ja ühtekuuluvustunne.

Koolid võiksid hakata lapsevanemaid rohkem usaldama ning enam pöörama tähelepanu lastevanemate koolitusele, mis toetaks lastevanemaid ning aitaks neil paremini mõista lapse arenguga seotud probleeme.

Tugev koostöövõrgustik kooli ja kodu vahel toetab soodsalt õpikeskkonna kujunemist ning lapse iseloomu arenemist. Cordy, Wilsoni (viidatud Lukk, 2008) uuringu „Perekond kui esimene õpetaja“ tulemuste põhjal, kus vaadeldi lapsevanema osaluse määra suhet laste koolis toimetulekuga, selgus positiivne seos lapsevanema osaluse suurenemise ja laste moraalilise, hoiakute ja õpitulemuste paranemise vahel. Märkimisväärselt tugev on lastevanemate osaluse seos laste käitumuslike väljunditega ehk mida aktiivsemad on lapsevanema suhted kooliga, seda väiksem on lapse destruktiivse käitumise tõenäosus. Lapsevanema aktiivsuse tõus kooli-kodu partnerluses vähendab tunduvalt lapse koolist väljalangemise riski.

1.1.3. Suhted koolis, suhted eakaaslastega

Suhted koolis on paratamatult kvalitatiivse sisuga. Kuigi pealtnäha tegeletakse koolis info jagamise ja vastuvõtmise ning omandamisega, on kooli asendamatuks küljeks just isiklike lähisuhete tekkimine ja seeläbi on kool mitte vaid infopank, vaid elav kõlbeline keskkond. Kooli jäämine ja õpingute jätkamine on õpilase akadeemilise edukuse aluseks. Et õpilane jätkaks õpinguid, peab olema piisavalt suur motivatsioon ja klassikaaslaste ning pedagoogide toetus. Potentsiaalsed väljalangejad on õpingutes mahajääjad ja tõrjutud. Ebaõnnestumised koolis, tõrjumine kaaslaste poolt ja kooli jooksul kestev kriitika võivad õpilasel põhjustada

madalat enesehinnangut, ärevust ja depressiooni. Püsiva ebaedu tagajärjel võivad õpilased muutuda ärrituvaks või enesestõmbunuks.

Pikaajaline ebastabiilsus, sotsiaalsed vastuolud ja ebaselged sotsiaalsed eesmärgid viivad riski kasvamiseni. Ebastabiilsetes ühiskondades, kus noored kannatavad majanduslike ja poliitiliste kriiside tagajärgede all, on teised riskid (koolikohustuse mittetäitmine, sõltuvused) rohkem nähtavad. Sellised ebasoodsad tingimused omavad olulist mõju noorte integratsioonile ühiskonda ja sotsiaalsele arengule (Zubok, 2005).

Iga laps tahab koolis hästi toime tulla ja tubli olla, vajab, et teda märgataks ja ta edusamme tunnustatakse, samuti on tal vahel tarvis julgustust või lihtsalt võimalust abi paluda. Et elutempo on väga kiire nii kodus kui koolis, on mõnikord hädasti vaja aeg maha võtta, lihtsalt istuda ja omavahel rääkida – rääkida sellest mis lapsele tähtis.

Lapse võimalike probleemide ennetamiseks ja lahendamiseks annavad võimaluse koolides korraldatavad arenguvestlused. Arenguvestlustel peaks sõna saama eelkõige õpilane, kokkusaamine ei tohiks kujuneda õpetaja monoloogiks või õpetaja ja õpilase dialoogiks ega samuti süüdistamiseks või etteheidete tegemiseks. Arenguvestlusel on põhirõhk lapsel, kel on võimalik ennast ja oma võimeid vanemate ja õpetaja kaasabil analüüsida, arutada läbi oma tulevikuplaane, õppetulemusi ja arenemisvõimalusi. Lapsel on võimalik teada anda, mis teda koolis või kodus segab ja häirib, või vastupidi, mida heaks ja tähtsaks peab. Nii vanematel kui õpetajal on võimalus lapse muredest ja rõõmudest teada saada, seega tõhusam teda aidata (Mis on arenguvestlus?, 2006).

1.1.4. Laps ja vaba aeg

Kultuuriline aktiivsus ja rahuldustpakkuv vaba aja veetmine on otseselt seotud inimese heaolutundega – need suurendavad seotust ühiskonnaga ning sotsiaalseid ressursse (Towards, 1997, viidatud Lapsed, 2008).

Lapse arengus on sisukas vaba aja veetmine, kultuuriharrastused ja sportimine sama olulised kui kooliharidus. Kultuuri-, spordi- ja muud harrastused ei arenda ainuüksi lapse võimeid, vaid nende kaudu omandatakse ühiskonnas heaks-kiidetud väärtusi, käitumisnorme ja oskusi.

Selle kaudu tugevnevad lapse sotsiaalsed oskused ja võrgustik ning kogutakse väärtuslikku kultuurilist kapitali (Lapsed, 2008).

Eccles ja Barber (viidatud Margus, 2007) leidsid, et õpilastel, kel oli vaba aja harrastusi, oli väiksem tõenäosus halvasti õppida ja koolist välja langeda kui õpilastel, kellel hobid puudusid. Eriti määrava tähtsusega olid kooliga seotud tunnivälised ülesanded. Hobidega tegelemine vähendab ka probleemse käitumise tõenäosust, mida uurijad omakorda seostasid väljalangemise riskiga.

1.2. Koolikohustuse mittetäitmine ja koolist väljalangemine

Koolist väljalangemise protsessi ei ole võimalik vaadelda isoleerituna keskkonna faktoritest. Koolist eemaldumine peegeldab keerulisi omavahelisi suhteid õpilaste seas, perekonnas ja ümbritsevas keskkonnas. Suurem oht väljalangemiseks on õpilastel, kes pole piisavalt kooliküpsed. Oluline roll on kooli ja pere koostööl. Vajalik on vanemate toetus, suunamine, motivatsioon, hariduse väärtustamine ja positiivsete ootuste loomine seoses kooliga (Christenson & Thurlow, 2004)

Ruebel, J.B., Ruebel, K.K, O' Laughlin (2001) on tüüpilist väljalangejat iseloomustanud kui koolist põhjuseta puudujat, klassikursuse kordajat, probleemse käitumisega ning kooli poolt pakutavates üritustes mitteosalejat.

Mitmete rahvusvaheliste uuringute kohaselt on peamised koolist väljalangevuse põhjused järgmised (Nassar et al , 2002):

- Üldine rahulolematuse kooliga.
- Õppimistulemused (halvad hinded, klassi kordamine) ja kooli asukoht.
- Tööle asumine (ei suudeta õppida ja töötada üheaegselt).
- Rahalised probleemid.
- Suhted teiste õpilaste, samuti õpetajatega.
- Kodu ja perekond (sotsiaalne staatus, üksikvanema kasvatatavad lapsed, suur perekond, kodu toetuse puudumine õppimisele).
- Teised põhjused (nt madal enesehinnang).

Koolikohustuse mittetäitjate ring on väga mitmekesine, ei ole nn tüüpilist puudujat. Tavaliselt arvatakse, et krooniline koolieiraja on poiss, kellel esineb õpi- või käitumisraskused, raskused suhtlemisel kaasõpilaste või õpetajatega. Kuid tegelikult võivad koolist puudujaks olla nii esimese klassi õpilased, priimus- tüdrukud kui ka abiturientid ning nn. superperede lapsed. Krooniliseks puudujaks saada on väga lihtne - lapsel tekib probleem, mistõttu ta ei taha ühel päeval enam kooli tulla. Tavaliselt laps ei mõtle, et ta enam üldse kooli ei lähe. Päevast saab aga paar, seejärel mõni nädal ning siis on juba halb kooli minna, võib olla piinlik klassikaaslaste ees, õpetajale peab oma puudumisi põhjendama, õppimises on kõvasti maha jäänud. Aja möödudes läheb olukord üha hullemaks, kooli minnes tunneb õpilane seal ennast rumalana. Ühel hetkel kaob harjumus hommikuti ärgata ning kooli minna (Roots, 2003).

Väljalangemise juured on sügavad ja laialivalguvad. Koolist puudumine on väga varajaste eluprobleemide sümptomite lõplik tulemus, mis saab alguse varasest lapseõlvest ja eluprobleemidest. Enamik lapsi, isegi riskiperede lapsed alustavad kooli entusiasmiga, rõõmsalt ja tahavad õppida. Kahjuks paljude jaoks on need elamused lühiajalised. Olulised on ümbruskonna ja pere suhtlemismustrid, isegi kui need ei ole otseseks koolist lahkumise põhjuseks, on nad olulised mõjutegurid. Neid mõjutegureid tuleb vaadelda kontekstis- kool, kodu, kogukond ja nende keskel on arenev laps. Otsuse, kas jääda kooli või lahkuda, selle teeb reeglina õpilane, sest see on tema otsustada. Lahkumine ei ole aga lahendus, küsimus on põhjustes ja sügavama mõttega.

Probleemid avalduvad läbi õpilase käitumise. Koolist lahkuvad paljud põhjuseta puudumise, käitumisprobleemide või vähese pingutuse tulemusena. Üks väljalangemise põhjus on see, et lapsed saavad vähe tähelepanu (Kabbani, 2001).

Riigikontroll auditeeris Haridus-ja Teadusministeeriumi tegevust koolikohustuse täitmise tagamisel. Auditeeritavaks perioodiks oli peamiselt õppeaastad 1999/2000 ja 2000/2001 ning osaliselt ka 2001/2002. Aruandes välja toodud põhjused, miks ei taheta koolis käia on väga erinevad, kuid kõige enam põhjustavad koolikohustuse mittetäitmist sotsiaalsed probleemid. Ülevaate mittetäitmise põhjustest näitab tabel 2.

Tabel 2 Koolikohustuse mittetäitmise põhjused 2001/ 2002 õppeaastal (Riigikontroll, 2007)

Koolikohustuse mittetäitmise põhjused	%
Pereprobleemid	34%
Vanemate suutmatus last kasvatada	26%
Õpiraskused	16%
Terviseprobleemid	13%
Muud põhjused ja tõrjutus	7%
Konfliktid õpetajatega	4%

Kuna perekond moodustab lapse kõige vahetuma ümbruse, siis tuleb koolis edasijõudmatuse, koolieiramise ja tõrjutuse põhjuseid hakatagi otsima õpilaste kodusest keskkonnast (Tiko, 2001)

Kõige enam põhjustavad koolikohustuse mittetäitmist pereprobleemid - vanemate alkoholism, narkomaania, vaesus, suur töökoormus, abieluprobleemid, perekonna purunemine, uusperede loomine. Samuti on sagedaseks põhjuseks vanemate suutmatus lapse kasvatamisega hakkama saada.

Mõned uurijad (Seaman & Yoo, 2001) väidavad, et on seos vanemate haridustasemel ja laste koolis edasi jõudmisel. Kõrgema haridustasemega vanemad on positiivsemalt meelestatud oma lapse suhtes, kui madalama haridusega vanemad. Need vanemad, kes ise ei täitnud koolikohustust, ei oota selles vallas erilisi tulemusi ka oma lastelt. Samas on leitud, et lapsed võivad olla edukad sõltumata vanemate haridustasemest (Talts, 1998).

Koolikohustuse mittetäitmisel on oma osa kooli ja õppimisega seotud teguritel. Eelkõige ennustab koolikohustuse mittetäitmist vähene kooliedukus. Mida madalam on õppeedukus, seda suurem on tõenäosus, et õpilane jätab kooli pooleli (Margus, 2007).

Pedagoogikateadlaste väitel käib praegune õppekava üle jõu kolmandikule õpilastest - eelkõige poistele (Järve, 2003). Tabelis 3 on näha, et olukord on kõige kriitilisem 7.-9. klassini.

Tabel 3 Õppekava mitteomandamine 2001/2002. õa. (Riigikontroll, 2007)

Probleem	1.-3.kl	4.-6.kl	7.-9.kl	Keskmine
Klassikursuse kordajaid	0,5%	1,1%	2,4%	1,5%
Vähemalt ühes veerandis õppeaasta jooksul ei olnud võimalik puudumiste tõttu (v.a. tervislikel põhjustel)välja panna veerandihinnet ühes või mitmes aines.	0,2%	0,9%	2,8%	1,5%
Vähemalt ühes veerandis õppeaasta jooksul ei olnud võimalik puudumiste tõttu tervislikel põhjustel välja panna veerandihinnet ühes või mitmes aines.	0,5%	0,9%	1,3 %	1%
Lapsed, kes koolis ei käi, kuid keda ei ole võimalik nimekirjast kustutada.	0,1%	0,3%	0,7%	0,4%

Leino (1995) on veendunud, et mitmed õpilased ei täida koolikohustust ebapedagoogiliste õpetajate pärast.

Sikka (1997) on samuti väitnud, et õpetaja ja õpilase vahelistest suhetest sõltub lapse õpiedukus ning koolimeeldivus. Just halvemini õppivate õpilaste suhted õpetajatega võivad olla otsustavad koolieiramisele.

Lister (2001) usub, et paljud õpilased puuduvad koolist kuna liiga vähe on õpetaja abistavat, toetavat, julgustavat suhtumist ja selle väljendamist ning ka sellepärast, et õpilased ei tunne, et seal neid keegi tõeliselt ootaks.

Korduv ebaedu viib rohkema ebaeduni ning lõpuks koolist väljalangemiseni. Kui õpilased ei koge piisavalt eduelamust, ei taju õpetaja positiivseid ootusi enda suhtes, võivad nad loobuda ka selliste ülesannete sooritamisest, millega nad reeglina toime tuleksid (Talts, 2001).

Tihti mõjutavad laste koolimeeldivust hinnangud, mis õpetajad ja kaaslased neile annavad. Kui õpiraskustes last kirjeldatakse pidevalt kui rumalat ja laiska, siis hakkab see laps lõpuks ka ise seda uskuma ning vastavalt sellele ka käituma. Sageli muutuvad sellised lapsed vanemate hinnangutest nii sõltuvateks, et muutuvad oma otsustes ja võimetes üha ebakindlamateks (Goldstein & Mather, 1998).

Õpilastest 13 % on neid, kes ei saa koolis käia oma terviseprobleemide pärast. Samuti on neid, kes ei täida koolikohustust, kuna neil on tõrjutus kaasõpilaste poolt, millega võivad kaasneda nii vaimne kui ka füüsiline vägivald (Riigikontroll, 2007).

Tõrjutuse motiive on palju ning tegemist on komplitseeritud nähtusega. Tõrjutuks peetakse õpilast, kes millegi poolest teistest erineb. Tõrjutust võivad põhjustada lohakus, räpakus, mustad riided, haisemine, mis seostub tihti pere asotsiaalsuse ja vaesusega. Halvasti suhtutakse ka neisse, kellel on füüsiline eripära (ülekaaluline, nõrguke, prillikandja), eriti tõrjuvalt aga vaimsete või füüsiliste defektidega (kogelemine, koordinatsioonihäired jms) kaaslastesse (Tulva & Väjataga, 1999).

Tõrjutuna võivad tunda ennast ka sellised lapsed, kes vanemate pidevate töö - ja elukoha vahetuste tõttu sageli koole vahetavad. Sellised vanemad on vähem informeeritud kooliga seonduvast ja nad ei jõua süveneda lapse kooliellu ning õpilased ei jõua pidevalt uute koolidega kohaneda (Paasch & Teachman, 1996).

Tõrjutust võib põhjustada ka vanemate töötus, mis võib peres kaasa tuua suuri muutusi (nt. abielulahutus, elukohavahetus jne.). Sellised muutused mõjutavad kõiki pereliikmeid, kuid alati on kõige haavatavamad niisugustele stressitekitavatele nähtustele lapsed (Mandel, 1995).

Tõrjutud lastel esineb teistest rohkem ebameeldivaid kogemusi ja kaitsetustunnet, konflikte, üksindust koolis ja kodus, koolikiusamist- ja vägivalda kogemusi ning hirme. Seetõttu põgenevadki lapsed keskkonnast, mis on neile psühholoogiliselt kurnav ja hirmutav (Raudik, 1998).

On kindlaks tehtud, et tõrjututel ja seltsimatutel lastel tekib tihtipeale kooli vastu negatiivne hoiak ning nad puuduvad koolist sagedamini kui teised. Ka Lindgren & Suter (1994) on väitnud, et negatiivne hoiak kooli vastu võib kujuneda koolieituseks, mis tähendab eelkõige õpilase otsust mitte minna kohustuslikku kooli.

Kokkuvõtvalt võib öelda, kõik mis toimub inimese laiemas või lähimas kasvukeskkonnas, mõjutab kujuneva isiksuse vahetut kasvukeskkonda. Perekond, eakaaslased, sõpruskond, kool ja klass on olulised õpilase käitumise väljakujunemisel, kuna nimetatud faktorid toimivad inimese kujunemisel valdavalt omavahel koos toimides.

1.2.1. Meetmed koolikohustuse täitmise soodustamiseks

Koolikohustuse täitmise parandamiseks on välja töötatud mitmeid meetmeid, kuid kuigi aastate jooksul on hakatud neid laialdasemalt rakendama, ei ole koolikohustuse mittetäitmine vähenenud. Tõdetakse, et probleemsete õpilastega tegelemise süsteem on küll olemas, aga see ei toimi alati (Ülevaade üldhariduse probleemidest, 2004).

Koolikohustuse täitmise koolisiseseid toetavaid võimalusi on mitmeid – vestlus lapsevanema ja õpilasega, abiõpetaja rakendamine, individuaalse õppekava koostamine, väikeklassi suunamine, koduõppe rakendamine, parandusõpperühmas osalemine, õpilaskoduga koolis õppimine. Samuti töötavad koolis tugispetsialistid - sotsiaalpedagoog, logopeed, psühholoog.

Haridus- ja Teadusministeerium on loonud õigusliku raamistiku, mis võimaldab kasutada eri õppevorme koolikohustuse täitmise parandamiseks. Selleks et kohustusliku põhihariduse omandamine oleks kõigile jõukohane, on loodud võimalused seda omandada kolme erineva tasemega õppekava alusel. Normintellektiga lapse puhul saab kool lisaks rakendada õpiabi ja nõustamist, koostada individuaalse õppekava või korraldada koduõpet. Vajadusel saab õpilase suunata pikapäevarühma, parandusõpperühma või õpilaskodusse. 7.–9. klassi käitumisraskustega õpilastele võib kool moodustada nn Tootsi klasse ning arenguhäiretega õpilastele tasandusklasse. Nimetatud meetmete kasutamine viimastel aastatel on toodud tabelis 4 (Ülevaade..., 2004).

Tabel 4 Koolikohustuse täitmist tagavate meetmete kasutamine aastatel 2000–2003

	<i>2000/01</i>		<i>2001/02</i>		<i>2002/03</i>		<i>2003/04</i>	
	<i>Koole õpilasi</i>		<i>koole õpilasi</i>		<i>koole õpilasi</i>		<i>koole õpilasi</i>	
<i>Individuaalõppekava*</i>	-		-		-		136	579
<i>Tootsi klassid</i>	25	283	34	436	41	480	42	502
<i>Pikapäevarühm</i>	-	32625	-	29305	-	27 052	a/p	a/p
<i>Tasandusklass</i>	18	925	23	954	21	940	29	892
<i>Õpilaskodu</i>	27	251	24	255	10**	185**	15**	215**

* Individuaalõppe andmeid küsis Haridus- ja Teadusministeerium koolidelt sel õppeaastal esimest korda.

** Riiklikult toetatavad kohad II poolaasta seisuga

a/p - andmed veel puuduvad, sest toimub koolidelt kogutud andmete ülevaatamine.

Meetmete rakendamine on jäetud eeskätt koolide ülesandeks. Seetõttu erineb nende kasutamine maakonniti oluliselt. Ka alaealiste komisjonid märkisid Riigikontrolli küsimustikule vastates, et ei saa kõiki mõjutusvahendeid kohaldada, sest ei ole võimalusi. Seni pole ministeerium analüüsinud, miks meetmete kasutamine maakonniti nii palju erineb.

Meetmete rakendamisel on ilmnunud järgmised probleemid:

- **Erikoolidesse** suunamine on raskendatud kohtade vähesuse tõttu. Kuigi kohtadest summaarselt puudu pole, napib neid 5.–7. klassi õpilastele, keda aga kõige enam erikooli suunatakse.

- **Individuaalset õppekava** kasutatakse suhteliselt vähe. Koolid ise nimetasid põhjusena nii selle koostamise keerukust (pole koostamise suuniseid) kui asjaolu, et selle alusel õppimist täiendavalt ei finantseerita.

- **Tootsi klasse** on iga aastaga üha rohkem kasutama hakatud (õpilaste arv neis on 2000–2003 kasvanud ligi kaks korda), ometigi ei saa kasvatusraskustega laste klassis õppida siiski kõigi maakondade õpilased. 2003/04 puudub see võimalus Järva- ja Tartumaal. Lisaks märkisid koolid Riigikontrollile vastates, et tunnevad vajadust suunata käitumisraskustega õpilaste klassi ka nooremaid kui 7. klassi õpilasi, mistõttu võiks lubada Tootsi klasse moodustada ka 5. ja 6. klassi õpilastele.

- **Õpilaskodude** tegevuse analüüs näitab, et selline institutsioon lastele on äärmisel vajalik. Tänapäevaks on suurenenud riiklikult toetatavate õpilaskodukohtade arv ja hakatud arendama õpilaskodude võrku. Siiski ületab vajadus praeguseid võimalusi. Õpilaskodusid pole veel kõikides maakondades, 2003/04 puudusid riiklikult toetatavad õpilaskodukohad Jõgeva, Lääne-Viru, Viljandi ja Tartumaal. Probleeme on tekitanud ka õpilaskodude sihtrühm. Praegu viibivad õpilaskodudes nii lapsed, kes elavad koolist kaugel, kui ka need, kel on käitumisprobleemid või kes on pärit vähekindlustatud peredest. Lisaks on õpilaskodudes puudus eriettevalmistusega personalist.

- **Tasandusõppeklasse** on igal aastal kasutusele võtnud aina enam koole, samas on õpilaste arv nendes vähenenud. Tasandusklasse pole 2003/04 õppeaasta seisuga moodustatud Ida-Viru, Järva, Jõgeva, Rapla, Saare, Valga ja Võru maakonnas.

Kui osa meetmeid (koduõpe, õpiabi jms) saab delegeerida kooli ja omavalitsuse tasandile, siis Tootsi klasside ja õpilaskodude loomise peaks otsustama piirkondlikul või riiklikul tasandil – kuna iga kooli juurde ei ole võimalik ega mõttekas neid luua, tuleb teha valik ja arvestada sellega ka koole rahastades. Seega ei ole õigustatud kõigi koolikohustuse täitmise tagamise

meetmete täielik delegerimine omavalitsustele ja koolidele, isegi juhul, kui see olulisel määral hõlbustab Haridus- ja Teadusministeeriumi tööd (Ülevaade..., 2004).

1.2.2. Koolisisesed ja koolivälised mõjutusvahendid

Kool peaks olema lapse jaoks turvaline ning sõbralik paik. See ei tohiks olla negatiivsete kogemuste allikas, nii et õpilane hakkaks kooli vältima. Kool ei ole mitte ainult laste õpetamise paik, vaid ka kasvatamise koht, sest õpetamine on kasvatamise üks osa. Koolikliima on oluline tegur, mis seondub õpilaste heaolu ja toimetulekuga koolis, mõjutades õpilaste positiivset või negatiivset koolikäitumist ja õpiedu. Koolikliima loomisel on suur mõjujõud õpetajaskonnal.

Toimetulek akadeemilises keskkonnas sõltub oluliselt koolikliimast, eriti sellest, millisena tajub õpilane õpetaja suhtumist iseendasse ja kooli poolt omaksvõetud väärtuste spektrist - kas ahtana, ühekülgsest õppeedukusele suunatuna või vastupidi avara ja inimnäolisena (Ots, 2007).

Õpetaja põhieesmärgiks on õpilastele soodsate arengutingimuste loomine õppe- ja kasvatustöö vahendusel. Samuti peaks õpetaja suutma luua soodsa õhkkonna ja vajaliku distsipliini õppetööks. Ta peaks toetama, julgustama ning tunnustama õpilasi (Krull, 2000).

Koolisisesest mõjutusvahenditest kasutavad koolid enim lapsevanema informeerimist ja koolikutsumist. Suhteliselt sageli alandatakse ka õpilase käitumishinnet. Eelpool mainitud olid ühed leebemad moodused õpilaste mõjutamiseks. Põhjendamatult vähe (2%) külastatakse kodusid, kuigi see võiks probleemi põhjuste väljaselgitamisele tublisti kaasa aidata. Karmimaid abinõusid kasutavad koolid palju vähem: alla 5% juhtudel tehakse noomitus ning pöördutakse politsei, omavalitsuse ja alaealiste komisjonide poole (Paas & Tamm, 2003).

Nagu riigikontrolli auditi tulemustest selgus, ei olegi mitte alati kool see, kes püüab põhjuseta puudujatega midagi ette võtta. 2001. aastal pöördus alaealiste komisjonide poole koolikohustuse täitmise korral kool vaid 63% juhtudest. 22% juhtudest otsisid komisjonilt abi politsei ning 5% sotsiaalametnik, lapsevanem ning kohtunik (Riigikontroll, 2007).

Alaealiste komisjonide arvates on tulemuslikumad mõjutusvahendid koolikohustuse mittetäitmisega seotud probleemide lahendamisel järgmised (Riigikontroll, 2007):

Psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti vestlusele suunamine.

- Üldkasulik töö.
- Kooliinternaati suunamine.
- Hoiatus.
- Noorte- või sotsiaalprogrammides osalemine.
- Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine.
- Käendus.
- Pikapäevarühma suunamine.
- Kohustus elada vanema, kasuvanema või eestkostja juures või lastekodus.
- Lepitamine.

Tihti ei ole alaealiste komisjonide poole pöördumisest palju kasu, sest koolid reageerivad õpilaste käitumisele liialt hilja. Väga erinev on ka põhjusega puudunud tundide arv, mille puhul koolid komisjonide poole pöörduvad. Komisjoni saadetakse sellised õpilased, kes on põhjusega puudunud 30- 50 tundi, kui ka neid, kes on juba 140 tundi puudunud (Tikk, 2002).

Ükskõik, milliseid mõjutusvahendeid kasutatakse, on siiski kõige tähtsam märgata ning koheselt reageerida, et juhuslikud puudumised ei muutuks igapäevasteks.

1.2.3. Põlva linna koolikohustuskomisjoni tegevus ja eesmärgid

Sotsiaalminister kehtestas 1996. aastal laste hoolekande komisjoni näidispõhimääruse, millest on soovitatud lähtuda kõikidel omavalitsustel oma laste hoolekande komisjoni moodustamisel, tegevuse korraldamisel ja põhimääruse väljatöötamisel.

Põlva linnas töötab vastav komisjon 2006. aasta septembrist ja kannab nimetust Põlva linna koolikohustuskomisjon. Koolikohustuskomisjoni töö toimub vastavalt põhimäärusele, mis on kinnitatud Põlva linnavalitsuse poolt.

Komisjoni loomise põhjuseks oli asjaolu, et sooviti laste jaoks kasutada veel üht mõjutusvahendit enne järgmist etappi, milleks on maakonna alaealiste komisjon. Komisjoni

töö eesmärgiks on aidata kaasa Põlva linna lastega seotud probleemküsimuste lahendamisele. Komisjoni töö põhimõtteks on erapooletus ja konfidentsiaalsus ning lähtumine lastega perekondade ja teisi lapsi kasvatavate isikute huvidest.

Põlva linna koolikohustuskomisjon on viieliikmeline, kuhu kuuluvad vastava erialase ettevalmistusega inimesed: Põlva linnavalitsuse hariduse peaspetsialist, Põlva linnavalitsuse lastekaitse töötaja, koolipsühholoog, kooli sotsiaalpedagoog ja politsei esindaja Lõuna politseiprefektuurist.

Komisjoni istungeid peetakse õppeaasta jooksul keskmiselt üks kord kalendrikuul. Koolid esitavad iga kalendrikuu algul komisjonile aruande, mis sisaldab koolikohustust mittetäitnud õpilase andmeid ja meetodeid mida on kool ette võtnud. Komisjoni kutsutakse õpilased koos vanemaga, kes on esinenud aruandes kahel järjestikusel kuul ja kelle põhjuseta puudumiste arv on üle 10 ainetunni kuus.

Komisjon kasutab koolikohustuse täitmise meetmetena: soovitus pöörduda Põlva maakonna õppenõustamiskeskuses töötavate spetsialistide (psühholoog, logopeed, eripedagoog) poole, konkreetsete ülesannete andmist lastele ja nende vanematele ning kontrollides komisjoni tagasikutsumise abil nende täitmist, soovitus asuda lapsel õppima õpilaskoduga kooli, ettepanekud Põlva Maavalitsuse Alaealiste komisjonile suunata laps riigi poolt rahastatavatele rehabilitatsiooniteenustele või erikooli.

2.UURIMUSE EESMÄRK JA MEETOD

2.1. Uurimuse eesmärk

Koolikohustuse mittetäitmine ja koolist väljalangemine on omavahel otseselt seotud. Sageli on põhjusest puudumised esimeseks sammuks edasiste õigusrikkumiste teel. Probleemist on räägitud aastaid, kuid olukorra parandamiseks pole suudetud välja töötada tulemuslikke meetmeid. Õpilast toetava võrgustiku tase on koolides väga erinev ning infot toimivatest meetoditest ja strateegiast napib.

Koolikohustuse mittetäitmine ei ole nähtus omaette, vaid see on probleem oma eellooga ning veel pikema järelooga. Koolist lahkumise tõttu muutub protsess lihtsalt nähtavaks: isiklik mure institutsionaliseerub, lapse staatus muutub. Mis toimus enne seda näiteks probleemses kodus või mis toimub peale seda näiteks tööturul, on iga inimese oma asjaks jäetud. Lapse kustutamine õpilaste nimekirjast on meie riigis midagi lõplikku (Leino, 2004)

Magistritöös on püstitatud kolm **uurimisküsimust**:

1. Missuguseid mõjutegurid kodus keskkonnas mõjutavad õpilase koolikohustuse täitmist?
2. Missugused mõjutegurid koolikeskkonnas mõjutavad õpilase koolikohustuse täitmist?
3. Missuguseid tugitegevusi õpilaste abistamiseks on rakendanud kodu, kool?

2.2. Valim

Põlva linnas tegutseb 3 üldhariduskooli, neist 1 on erivajaduste õpilastega kool. Käesoleva uurimuse valimi moodustasid seitse õpilast vanuses 13-18 aastat, kes õpivad Põlva Keskkoolis ja Põlva Ühisgümnaasiumis ja on õppeaastatel 2006/2007-2009/2010 korduvalt kutsutud põhjusest puudumiste pärast Põlva linnavalitsuse poolt moodustatud koolikohustuskomisjoni. Intervjuueritavate andmed kajastuvad tabelis 5.

Tabel 5 Intervjueeritud laste vanus, sugu, klass ja ainetundidest puudumine 2006/2007 – 2009/2010 õa.

Tunnus	Vanus	Sugu	Klass	Puudutud tundide arv 2006/2007õa	Puudutud tundide arv 2007/2008õa	Puudutud tundide arv 2008/2009õa	Puudutud tundide arv 2009/2010õa
Õ1	16	P	8.kl	43	55	202	493
Õ2	16	T	9.kl	0	54	106	528
Õ3	18	P	10.kl	0	37	81	119
Õ4	16	T	9.kl	0	44	91	215
Õ5	13	P	7.kl	0	0	25	393
Õ6	15	P	8.kl	0	20	22	252
Õ7	17	P	9.kl	0	0	32	35

2.3. Metoodika

Kvalitatiivuurimuses uuritakse konkreetset sihtrühma. Antud uurimuses koolikohustuse mittetäitjaid.

Kvalitatiivuuringutes rakendatakse tavaliselt eesmärgipärasest valikut, mille puhul ei saa tulemusi laiendada üldkogumile, kuid võimaldab uurida konkreetset sihtrühma (Luik, 2008).

Käesoleva töö eesmärgist lähtuvalt on olulised inimese subjektiivsed kogemused uuritavas valdkonnas. Tähtis on, kuidas uurimuses osalenud noored mingit nähtust on kogenud ning kuidas nad seda kirjeldavad ja mäletavad. Nende kogemustele juurdepääsemiseks ja koolikohustuse mittetäitmise põhjuste välja selgitamiseks kasutas autor **standardiseerimata (etteantud vastusevariantideta) intervjuud e süvaintervjuud**, mille all mõistetakse uurijate seas üldjuhul avatud küsimustega, sundimatus õhkkonnas toimuvat vestlust uurija-respondendi vahel, kus uurija eesmärgiks on saada infot uuritava fenomeni kohta läbi sellega seotud subjektide tõlgendused. Süvaintervjuu puhul on suhtlemise aktiivsus küsitlaval. Intervjueerija pigem suunab küsimustega intervjueeritavat rääkima (Mitendorf, 2010.)

Intervjuu küsimustiku koostamisel võttis autor aluseks erinevate, samateemaliste uurimustööde küsimustikke. Küsimustiku koostamisel vältis autor võõrsõnu ja pikki lauseid.

Intervjuu viidi läbi iga uuritavaga individuaalselt, mis võimaldab esitada täpsustavaid küsimusi ning motiveerib respondente andmaks tõepäraselt infot.

Intervjuude läbiviimisel täpsustas autor vajadusel küsimusi või esitas parema ülevaate saamiseks uusi, täiendavaid küsimusi.

Intervjuudes õpilastega oli käsitletavateks teemadeks:

- 1.Perekond: perekonna iseloomustus, suhted pereliikmete vahel, pere igapäevane toimetulek.
- 2.Koolikeskkond: koolist puudumise algus, toimetulek koolis, suhted koolis, koolist puudumise põhjused.
- 3.Vaba aeg: huviringides osalemine.

Intervjuu läbiviimiseks küsis töö autor eelnevalt nõusolekut lapsevanemalt. Intervjuudeks lepiti õpilasega kokku sobiv aeg ja koht. Intervjuu salvestati ning selle käigus tehti üleskirjutusi, milleks andsid õpilased nõusoleku. Intervjuud kestsid 1-1,5 tundi, olenevalt õpilase avatusest ning toimusid ajavahemikus november 2009 – märts 2010. Kvalitatiivse analüüsi teostamiseks intervjuud transkribeeriti. Edaspidises andmete esitamisel ja analüüsis on intervjuueeritavad tähistatud numbri ja tähega.

Kvalitatiivuurimuse andmete analüüsimiseks kasutati **fenomenograafilist meetodit**, mille eesmärk on inimeste kogemuste kirjeldamine, analüüsimine ja mõistmine. Fenomenograafia sai alguse 1970.aastatel Ference Martoni poolt. Fenomenograafia püüab leida ja süstematiseerida mõtlemisviise, mille abil inimesed reaalsuse erinevaid aspekte tõlgendavad (Marton, 1981, viidatud Laherand, 2008). Lähtudes eeltoodust leiab töö autor, et uurimuses kasutatav andmete uurimise meetod on sobiv kasutada käesolevas uurimuses, mille eesmärgiks on välja selgitada, missugused tegurid kodu-ja koolikeskkonnas mõjutavad õpilaste koolikohustuse mittetäitmist.

3.TULEMUSED JA ARUTELU

3.1. Tulemuste esitus

Antud peatükis esitatakse seitse läbiviidud intervjuud lastega. Põhjaliku vaatluse alla võetakse koduse ning koolikeskkonnast tulenevad mõjutegurid, mis soodustavad koolikohustuse mittetäitmist. Mõlemad alapeatükid lõpevad kokkuvõttega, kus teoretiseeritakse analüüsi tulemuste üle.

3.1.1. Kodu ja perekonna mõjutegurid

Käesolevas alapeatükis analüüsitakse kodu ja pere keskkonnast tingitud riskitegureid, mis võivad soodustada koolikohustuse mittetäitmist. Tuginedes teoreetilisele kirjandusele pööratakse tähelepanu erinevatele aspektidele pere igapäevaelus.

1. Perekonna struktuur

Uuritavate laste pered olid erineva suurusega (täiskasvanud lapsi, kes elavad eraldi, ei arvestata) : üks 5-liikmeline pere (Õ4), kaks 4-liikmelist peret (Õ6, Õ7), üks 3-liikmeline pere (Õ3) ja kolm 2-liikmelist peret (Õ1, Õ2, Õ5).

Õdesid ja vendi (s.h täisealised) oli uuritavatel alljärgnevalt: kahel lapsel 1 õde (Õ7); või 1 vend (Õ6), kahel lapsel 1 õde ja 1 vend (Õ3, Õ4), ühel lapsel 2 õde ja 1 vend (Õ5) , kahel lapsel 2 õde ja 2 venda (Õ1, Õ2). Laste järjestuse aspektist olid uuritavatest pere noorimad 2 (Õ2, Õ3), keskmine 1 (Õ1) ja vanimad 4(Õ4, Õ5, Õ6, Õ7).

Käesolevas uurimuses kasvasid 5 last kolme-ja enamalapselistes peredes. Mitmete autorite järgi (Aavik 2001; Soonets et al, 1997) on paljuliikmeline perekond üks võimalikest riskiteguritest lapse sotsialiseerumisprotsessi häirumisel ja käitumisprobleemide tekkimisel.

Perekonna struktuuri analüüsidest selgus, et ühe lapse peres olid mõlemad vanemad (Õ3), kolm last elab ühe vanemaga; emaga (Õ2, Õ5) või isaga(Õ1):

„Olin 4-aastane kui vanemad lahutasid. Sellest sündmusest ei mäleta ma midagi ja isaga ei suhtle ka eriti, võibolla aastas korra trehvame.“(Õ2)

„Olin 5. klassis kui ema ja isa lahutasid. See oli parim lahendus, sest nad tülitsevad ja kaklesid pidevalt. Isa oli see, kes pidevalt kahtlustas ema... (paus).“ (Õ1)

„Olin 6-aastane kui vanemad lahutasid. Isa ei kannatanud enam välja ema joomist ja läks meie juurest minema.“(Õ5)

Kolmel lapsel on kasuisa (Õ4, Õ6, Õ7):

„See mees ilmus meie ellu 4 aastat tagasi. Emale ta meeldib, mina ei saa temaga läbi... (paus).“ (Õ4)

„Isa läks meie juurest ära ja ema leidis endale uue elukaaslase. Praegu on meil kolmas nn kasuisa. Ta on kuri ja muudkui kamandab meid vennaga. Ma ei salli teda.“ (Õ6)

„Muidu saan ma ema elukaaslasega hästi läbi, aga kui ta alkoholi võtab, muutub ta vägivaldseks. Kahjuks juhtub seda viimasel ajal üsna sagedamini... (paus).“ (Õ7)

Enamikel uuritavatest on vanemad lahutatud ning kolmel juhul on moodustunud ka uuspered. Teooriast lähtuvalt (Tulva & Väljataga, 1999) võib perekonna purunemine ja uusperede moodustamine kutsuda lastes esile koolihirmu.

2. Perekonna elukoht

Uuritavad elasid linnas ning kodudeks olid korterid: viiel lapsel 3- toalised, kahel lapsel 2- toalised. Oma tuba oli neljal lapsel, kolm last jagasid tuba oma õe või vennaga.

3. Vanemate haridustase

Analüüsides lastevanemate haridustaset selgus, et ühelgi uuritava vanemal ei ole kõrgharidust. Üllatav tulemus oli see, et uuritavad ei teadnud täpselt oma vanema(te) haridust, polnud huvi tundnud. Täpseid andmeid vanemate haridustaseme kohta teadsid kolm uuritavat seitsmest (Õ3, Õ5, Õ7), ülejäänud neli oletasid.

Intervjuu käigus selgus, et vanemad omavad põhiharidust (Õ3) või siis keskharidust (Õ5, Õ7).

(Seaman & Yoo, 2001) väidavad, et on olemas seos vanemate haridustaseme ning koolis edasi jõudmisel. Madalama haridustasemega vanemad ei nõua ka oma lastelt koolikohustuse täitmist ning sellistes peredes ei ole haridus väärtustatud.

4. Vanemate töökoht

Uurimusest selgus, et kolme lapse vanemad on töötud (Õ1, Õ4, Õ6) ning nelja lapse vanemad tegid ületunde, (Õ2, Õ3, Õ5, Õ7) et suurendada oma sissetulekut. Seoses sellega tulid nad hilja koju või pidid hommikul varakult tööle minema, mistõttu ei saanud nad teostada regulaarset kontrolli lapse käitumise üle.

Töötavate vanemate puhul nimetati järgmisi ameteid: munasorteerija, klienditeenindaja, pakendaja, valvur.

Kahel lapsel läksid vanemad hommikul varem tööle ning lapsed kasutades ära olukorda, kus puudus vanema kontroll ei läinudki kooli (Õ2, Õ5)

„Hommikul läks ema tööle, pani mulle äratuskella valmis. Kell tirises, panin kella kinni ja magasin edasi.“ (Õ5)

„Ema helistas mulle mobiili peale, kui oli vaja ärgata. Tõusin üles, kuid ei viitsinud kooli minna ja läksin tagasi magama.“ (Õ2)

Seoses vanemate madala haridustasemega ja üha süveneva tööpuudusega tuli selle intervjuuküsimuses välja, et mitmete intervjuueeritavate vanem/vanemad on kaotanud töökoha või olnud juba pikemat aega töötud.

Töökoormusest tingituna on vanematel laste jaoks vähe aega (Paadimeister & Gann, 2001) ja puudulik huvi lapse tegemiste vastu. Sellest tulenevalt püüab laps võita vanemate tähelepanu, mille üheks väljendusvormiks võibki olla koolikohustuse mittetäitmine.

5. Pere majanduslik olukord

Pere majandusliku toimetulekuga ei olnud probleeme uuritavate arvates neljas peres (Õ2, Õ3, Õ5, Õ7).

Kolmes peres (Õ1, Õ4, Õ6) on esinenud raskusi juba pikemat aega:

„Nälga pole jäänud. Oleme ikka hakkama saanud.“ (Õ6)

„Kuna ema on väikese õega kodune ja ka kasuisal ei ole püsivat töökohta, siis on meie pere sissetulek üsna väike. Raha ei ole piisavalt. Ennekõike vaadatakse et oleks söögi raha, seejärel saab mõelda ka muu vajaliku peale.“ (Õ4)

„Isa kaotas töökoha juba kaks aastat tagasi. Muidu ta käis Tartusse tööle. Alkoholiprobleemi tõttu ta töölt vallandatigi. Praegu teeb isa juhutöid ja sellest me põhiliselt elatumeegi. Sellega tuleb arvestada. Raha on siis, kui isa leiab mõne tööotsa... (paus)“ (Õ1)

Uurimises osalenud õpilaste vastuseid analüüsid arvab töö autor, et vanemate sissetuleku tase tingib lapse majandusliku heaolu ning et pere majandusliku toimetuleku raskused mõjutavad koolikohustuse mittetäitmise tekkimist.

(Savisaar, 2002) on väitnud, et pere halb majanduslik olukord põhjustab õpilaste koolist väljalangemist

6. Vanemate antisotsiaalsed harjumused

Analüüsid lastevanemate harjumusi selgus, et vanemad suitsetasid kuuel lapsel (Õ1, Õ2, Õ3, Õ4, Õ5, Õ6) ning ühes peres suitsetas vaid kasuisa (Õ7). Seega kõikide laste peredes oli suitsetav(ad) vanem(ad). Alkoholi tarbimisega ei olnud probleemi kolmes peres (Õ3, Õ4, Õ7), kus laste andmeil tarvitati seda vaid vahel harva, teatud sündmuste puhul.

Tõsisemaks lapsi häirivaks mureks oli vanema alkoholi liigtarbimine kolmes peres: 1 isa, 2 ema (Õ1, Õ2, Õ5):

„Ema ostab iga päev endale 1,5 l Gin-i ja tarbib seda siis üksinda. Ütleb, et aitab lõõgastuda. Pärast selle joomist aga muutub ta kiuslikuks, hakkab norima. Saadan ta siis magama.“ (Õ5)

„Ema joob päris palju – kanget õlut, vahest veini. See lihtsalt nagu kergendab...(paus) ,et lõõgastuseks nagu.“ (Õ2)

„Isa joob kanget õlut. Vahest üksi, vahest sõpradega. Mõnikord kisub asi käest...(paus) ,siis viskan ta sõbrad välja. Mind nad kardavad ja ei hakka ka vastu.“ (Õ1)

Analüüsimise käigus selgus, et kõikide laste peredes oli suitsetav(ad) vanem(ad) ning kolme lapse peres oli lisaks suitsetamisele ka probleeme alkoholi liigtarbimisega.

Mitmete autorite andmeil (Aavik 2001; Soonets et al, 1997) on vanemate alkoholi tarbimine ja suitsetamine üheks riskiteguriks lapse sotsialiseerumise – ja käitumisprobleemide tekkimisel.

7. Suhted perekonnas

Identiteedi väljakujunemisel vajab laps „tähtsaid teisi“ (lapsevanemad, õed-vennad, teised sugulased), kelle heakskiidus peegeldub lapse jaoks olemasolu ja tema kui indiviidi väärtus (Kraav, 2000). Lähisuhete analüüsimisel võttis autor vaatluse alla järgmised suhted: laps-ema, laps-isa, laps-õed /vennad, ema-isa, suhted sugulastega. Väga oluline on lapse emotsionaalne kontakt vähemalt ühe täiskasvanuga.

Oma suhteid emaga hindasid normaalseks, headeks või väga headeks kolm last (Õ2, Õ5, Õ7):

„Mul on emaga hea suhe. Me vestleme kõigest omavahel.“ (Õ2)

„Ema on lahe! Temaga saab nalja, ta ei sunni mind.“ (Õ5)

„Saan emaga hästi läbi.“ (Õ7)

Kolme lapse vastustest selgus, et neil esineb emaga riidlemisi või tülisid, mis üldjoontes ei muuda suhet halvemaks:

„Vahest ikka nagu riidleb ka minuga. Ikka asja eest, olen jätnud midagi tegemata või midagi sellist. Üldjuhul saan temaga hästi läbi.“ (Õ3)

„Vahest tekivad väikesed tülid, ütlemised teineteisele. See tuleb aga sellest, et ma ei viitsi suurt midagi kodus teha.“ (Õ4)

„Ema on hea, kuigi vahel me tülitseme ka. Teen emaga koos koduseid töid: aitan nõusid pesta, koristada. Ema annab mulle vahel ka suitsu... (naerab)“ (Õ6)

Üks poiss väldib aga suhtlemist emaga :

„Emaga ei taha suhelda...(paus) ta on mind reetnud. Ta läks meie juurest minema... (vaikib)“ (Õ1)

Lapsed hindasid oma suhteid pärisisaga heaks neljal korral (Õ1, Õ3, Õ5, Õ7):

„Isaga saan kõigest rääkida. Ta arvestab minuga, ei sunni mind.“ (Õ1)

„Isaga saan hästi läbi. Ajame temaga n.õ meestejuttu, teeme tööd koos.“ (Õ3)

„Isa ei ela minuga koos. Käin tihti tal külas. Saan tema uue perega hästi läbi. Parema meelega elaksin isa juures.“ (Õ5)

„Suhted isaga on head. Helistame tihti teineteisele. Isa tunneb huvi minu tegemiste vastu. Ta õpetab mulle kalamehe nõkse. Käime koos kalal.“ (Õ7)

Oma isaga ei suhtle või teevad seda harva kolm last. (Õ2, Õ4, Õ6):

„Ma ei tea oma isast suurt midagi ja ausalt ei huvita ka.“ (Õ2)

„Väga harva käin tal külas. Tal nüüd uus pere ja meie jaoks aega pole eriti. Kui on raha vaja, siis ikka annab.“ (Õ4)

„Kahjuks suhtleme vähe. Ta töötab välismaal ja käib Eestis harva. Me ei helista ega suhtle ka interneti kaudu.“ (Õ6)

Analüüsides lapse suhteid vanematega selgus, et emaga saab hästi või väga hästi läbi kuus last ja isaga neli last. Uurimustulemuste põhjal selgus, et suhted lapse ja vanemate vahel ei pruugi olla mõjutegurid, mis soodustavad lapse koolist puudumist.

Ema ja isa omavahelised suhted olid head ja korras vaid ühel lapsel (Õ3).

Vanematevahelisi tülisid esines kolme lapse peres:

„Omavahel nad tülitsevad tihti. Vahest tuleb ette ka löömist(kasuisa poolt).See on sel juhul kui kasuisa on joonud.“ (Õ4)

„Tihti tekivad nääklemised raha pärast ja siis kui kasuisa on joogine.“ (Õ6)

„Minu juuresolekul nad üldjuhul ei tülitse. Olen aga paaril korral öösel üles ärganud ja ema kaitseks välja astunud kui kasuisa talle kallale läheb.“ (Õ7)

Kolme lapse peres on igapäevaselt vaid üks vanematest, seega ei esine ka vanemate omavahelisi tülisid (Õ1, Õ2, Õ5).

Uurimustulemuste käigus selgus, et kuue lapse vanemate omavaheline läbisaamine on häirunud. Abielu-või perekonnakonfliktid on mitmete autorite andmetel (Aavik 2001; Soonets et al 1997) riskiteguriteks, mis mõjutavad lapse käitumist.

Saadud andmete põhjal võib järeldada, et vanemate omavaheline halb või häirunud suhe mõjutab lapse käitumist.

Viis küsitletavat said oma õdede ja vendadega hästi läbi, kusjuures märgiti, et vahel esineb nägelemist, kuid sellest ei teki tüli (Õ1, Õ2, Õ3, Õ5, Õ6).

Kahe küsitletava suhted õdede/vendadega olid halvad, mille põhjuseks toodi suur vanusevahe (Õ4, Õ7).

8. Traditsioonid peres

Lapse olulisi lähisuhteid perekonnas iseloomustavad ka pere ühisürituste ja traditsioonide olemasolu, mida esines viie lapse peres (Õ2, Õ3, Õ5, Õ6, Õ7). Enim mainiti järgmisi ühisüritusi: sünnipäevad, jõulud, uusaasta, jaanipäev, emadepäev, isadepäev. Kaks küsitletavat tõid välja ka sugulaste kokkutuleku (Õ2, Õ5).

Pere ühisüritusi praktiliselt ei tähistata kahes peres:

„Me ei tähista ühiselt midagi. Sünnipäevi eriti...isaga kahekesi olles me neid ei pea. Isa ostab sel päeval tordi ja see ongi kõik.“ (Õ1)

„Me ei käi perega kuskil koos. Mina käin üritustel koos sõpradega. Perega ei läheks kohe kindlasti! Sünnipäevadel ostab ema tordi, aga ühiselt laua taga istumist küll ei ole.“ (Õ4)

9. Väärkohtlemine lapsevanema poolt

Uurides missuguseid karistusmeetodeid on lapsevanemad kasutanud, selgus, et vanemad kasutavad oma laste puhul nii füüsilist kui emotsionaalset väärkohtlemist. Väärkohtlemise all mõistsid lapsed vanema/vanemate erinevaid käitumisviise nagu löömine, tutistamine või siis millestki ilmajätmist, koduaresti, lapsevanema närvilist käitumist.

Füüsilist väärkohtlemist oli kogunud kuus last (Õ1, Õ2, Õ3, Õ4, Õ6, Õ7), kusjuures suuremal määral oli karistajaks ema, ühel juhul ka kasuisa (Õ6). Füüsilise väärkohtlemise kogemus puudus ühel lapsel (Õ5).

Füüsilise karistusena mainiti: rihma, vitsa, käega/jalaga või märja käterätiga löömist, tutistamist. Töö autor tõi arvuliselt välja mitme intervjuu korral esines konkreetne karistamise põhjus.

Füüsilise karistamise põhjused olid järgmised: suitsetamine (6), halb õppeedukus (3), käitumisprobleemid koolis (3), halbade sõpradega läbikäimine (2).

Emotsionaalset väärkohtlemist esines kõikide küsitletavate peredes. See avaldus järgmiselt: koduarest (6), millestki ilmajätmist (7), ema/isa närvitsemine (7), arvutikeeld (7).

Andmete analüüsimisel selgus, et vanemad karistavad lapsi nii füüsiliselt (6) kui emotsionaalselt (7).

Lapse väärkohtlemine soodustab ebaedu õpingutes ja madaldab tema enesehinnangut. Mitmed autorid (Aavik, 2001; Soonets et al 1997) peavad lapse väärkohtlemist riskiteguriks, mis põhjustab lapse käitumisprobleeme, mille üheks väljundiks on koolist puudumine.

Käesolevas alapeatüki kokkuvõtteks võib öelda, et kodu ja pere keskkonnast tulenevad riskitegurid, mis mõjutavad laste arengut ja käitumist ning mis võivad olla koduse keskkonna mõjuteguriteks koolikohustuse mittetäitmisel on uurimustulemuste põhjal järgmised:

- Vanemate madal haridustase.
- Vanemate liigne töökoormus.
- Pere madal majanduslik olukord.
- Vanemate antisotsiaalsed harjumused.
- Halvad vanematevahelised suhted.
- Vanemate lahusus.
- Lapse väärkohtlemine lapsevanema poolt.

3.1.2. Koolikeskkonna mõjutegurid

Käesolevas alapeatükis analüüsitakse inimeste omavahelisi interaktsioone, mis esinevad koolikeskkonnas, moodustades kooli-siseseid mõjutegureid. Selgitatakse ka välja missuguseid toimetulekuvõtteid on kasutanud vanemad ja kool, et aidata õpilast probleemi koolikohustuse mittetäitmine tekkimisel.

1.Koolikohustuse täitmine

Uurides koolist puuduma hakkamise protsessi, selgus, et esimesed koolist puudumised algasid uuritavatel üldjuhul II ja III kooliastmes: 5. klassis 1-l lapsel (Õ1), 7. klassis 5-l lapsel (Õ2, Õ4, Õ5, Õ6, Õ7), 8. klassis 1-l õpilasel (Õ3).

Analüüsidest koolist puudumisi selgus, et 6-l juhul lapsed läksid kooli, kuid tegelikult sinna ei jõudnud (Õ1, Õ2, Õ4, Õ5, Õ6, Õ7). Vanemad aga teadsid, uskusid, et laps on koolis:

„Ma läksin hommikul kodust välja, helistasin sõbrale ja otsustasime, et esimesse tundi ei lähe. Läksin sõbra poole, sest tema vanemaid kodus ei olnud. Olime niisama ja pärast ei viitsinud ka enam kooli minna.“ (Õ1)

„Emale ütlesin et lähen kooli aga tegelikult läksin sõbranna poole. Tegime suitsu ja olime niisama arvutis.“ (Õ2)

„Kooli garderoobis otsustasime sõbrannaga, et lähme linna peale, niisama hängima.“ (Õ4)

„Sain sõpradega kokku ja nad kutsusid mind endaga kaasa. Nii ei jõudnudki esimestesse tundidesse ja hiljem polnud ka enam viitsimist minna.“ (Õ5)

„Ootasime sõpradega maja nurga taga, millal vanemad kodust lahkuvad ja siis läksime tuppa arvutimänge mängima.“ (Õ6)

„Hommikul... vanemad teadsid, et lähen kooli, võtsin koolikoti ja läksin välja. Väljas jalutasin niisama ringi ja tegin aega parajaks. Kui vanemad läksid tööle, läksin koju tagasi.“ (Õ7)

Ühe uuritava puhul tuli välja see, et koolipäev kujunes liiga pikaks ja ta ei jõudnud enam viimastes tundides olla:

„Põhiliselt ei jõua viimastes tundides enam istuda, väsimus kipub peale...no ma jah olen õhtuti kaua üleval. Põhiliselt olen arvutis, mõnikord vaatan ka filme. (Õ3)

Saadud uurimustulemustes selgus, et enamikel juhtudel ei jõua koolikohustuse mittetäitjad juba hommikul kooli. Vaid üksikutel juhtudel lahkuvad nad viimastest tundidest.

2. Õppeedukus

Klassikursuse kordamist esines 3-1 lapsel (Õ1, Õ3, Õ4). Klassikursuse kordamine tuli ette just II kooliastmes, s.t 5.klassis ja 6.klassis. Suvetööd olid sooritanud 3 last (Õ2, Õ6, Õ7).

Klassi korrates esinevad tavaliselt lapsel kohanemiskasvatused uue keskkonnaga, kus tal on raske saavutada oma positsioon ning teiste tunnustust (Lomp, 2001).

Töö autor uuris ka õpilaste arvamust õpiraskuste tegeliku ulatuse üle. Laste arvates ei olnud neil õppimisega raskusi 4-1 juhul (Õ1, Õ2, Õ5, Õ7). Mainiti et tegemist on viitsimisega, huvi puudusega:

„Kui ma viitsiksin tunnis süveneda ja teeksin koduseid töid, siis oleksid õpitulemused paremad. Aga ma ei viitsi ju.“ (Õ1)

„Ma ei viitsi kodus üldse õppida. Koju tulles viskan koti nurka ja hommikul vahetan õpikud“ (Õ2)

„Mind ei huvita õppimine. Palju lähedam on sõpradega arvutis mängima. Koduseid töid ei tee ma üldse.“ (Õ5)

„Ma pean end sundima kodus õppima. Vaatan korraks üle, mis tunnid järgmisel päeval on ja teen niipalju kui viitsin.“ (Õ7)

Õppimisega esines raskusi 3-1 lapsel (Õ3, Õ4, Õ6):

„Alguses ei viitsinud õppida ja nüüd ei saa aru, sest õppimises on olnud lüngad.“ (Õ3)

„Suuri probleeme on mul matemaatika ja inglise keelega. Tunnis ei taha teiste ees küsida, ei saa kõigest aru ja nii tekivadki lüngad. Kodus ei viitsi ka süveneda ja ega vanemadki oska aidata.“ (Õ4)

„Ma õpin väikeklassis. Meid on seal kaheksa. Tunnis on raske keskenduda õppimisele, sest õpetajal kulub palju aega tunni korra loomisele. Tegelikult on päris lõbus, kui õpetaja närvi läheb. Tunnis midagi suurt selgeks ei saa, kodus ei viitsi õppida ja konsultatsioonides ma ei viitsi käia. Need on ju alati peale tunde.“ (Õ6)

Õpilaste õppimist mõjutab kindlasti õppekava liigne mahukus. Õpetajad on üldjuhul orienteeritud vaid ühele eesmärgile – õppekava läbimisele ja nii ongi reaalses elus kiire tempo, et kõik õppekavas olev saaks läbi võetud. Kuidas aga õpilased õpitut omandavad jääb paraku teisejärguliseks.

Õpingute ebaõnnestumisest võib tuleneda lapsel alaväärtustunne, rahuldamata jäävad tema tunnustus- ja saavutusvajadused ning seetõttu alaneb ka koolis käimise motiveeritus.

Halb edasijõudmine koolis on sageli madala enesehinnangu aluseks. Õpiraskused muudavad kooli ebameeldivaks, millega kaasnevad varem või hiljem käitumisprobleemid (Soonets et al , 1997).

Uurimusest järeldub, et paljudel koolikohustuse mittetäitjatel esineb probleeme õppetöoga ning mis oli probleemiks juba mõned aastad tagasi.

3. Suhted kaaslastega

Suhtlemisel kaasõpilastega ei olnud küsitletavate arvates probleeme 6-1 lapsel (Õ2, Õ3, Õ4, Õ5, Õ6, Õ7). Üks küsitletu väitis, et tal esineb vahetevahel konflikte kaasõpilastega:

„Kuna olen klassikursust kordama jäänud, siis endised klassikaaslased aegajalt tõgavad mind. Mitte kõik, teatud õpilased. Meil on omavahelised ütlemised.“ (Õ1)

Antud uurimusest selgus, et halbu suhteid kaasõpilastega esines vaid ühe juhtumi puhul.

4. Suhted õpetajatega

Suhteid õpetajatega pidas heaks vaid üks uuritav (Õ7), selgus, et mitmekordse põhjuseta puudumise korral muutsid õpilaste sõnul õpetajad oma suhtumist õpilastesse:

„Õpetajatega olid muidu head suhted, aga siis kui hakkasin puuduma, muutsid teatud õpetajad oma suhtumist minusse.“ (Õ1)

Ülejäänud 6 uuritavat tõid välja erinevaid negatiivseid momente õpetajatega suhtlemisel:

„Õpetaja ignoreerib (Õ1), probleemid suhtlemisel tekivad õppimise pärast (Õ3), riid õpetajaga (Õ2), laps on öelnud õpetajale halvasti (Õ4), õpetaja tänitab (Õ6), õpetaja sildistab.“ (Õ5)

Uurimusest selgus, et 6-1 lapsel seitsmest olid suhted õpetajatega häirunud.

Mitmed autorid on väitnud (Leino, 1995; Sikka, 1997; Lister, 2001; Talts, 2001) on samuti väitnud, et õpetaja ja õpilase vahelistest suhetest sõltub lapse õpiedukus ning koolimeeldivus.

Oskamatusest probleemiga toime tulla tunneb laps end tõrjutuna ja mittesoovitavana ning ühe lahendusena hakkab probleeme vältima, mis võib käitumuslikult avalduda koolikohustuse mittetäitmisena.

5. Koolivägivald

Suhete iseloomustamisel selgusid mitmed koolivägivalla avaldumised just emotsionaalsel tasandil. Emotsionaalset vägivalda olid kogunud 6 last (Õ1, Õ2, Õ3, Õ4, Õ5, Õ6). Vaid üks lastest väitis, et ta pole sellega kokku puutunud (Õ7).

Kaasõpilaste poolt põhjustatud emotsionaalset vägivalda oli kogenud 3 last (Õ2,Õ4,Õ6). See väljendus kiusamises: noriti, narriti, räägiti igasuguseid jutte, peideti asju:

„Klassi tüdrukute poolt...esiteks räägiti igasuguseid jutte minust. Klassi poisid narrisid pigem selle pärast, kuna olen rohkem teistest tüdrukutest arenenud.“ (Õ2)

„Poisid pööravad mulle rohkem tähelepanu, kuna olen teistest tüdrukutest kehaliselt rohkem arenenud. Nende repliigid minu keha kohta on mulle vastikud.“(Õ4)

„Kuna olen väikest kasvu, siis tihti võetakse koolikott ära, loobitakse seda. Peidetakse minu asju. Ükskord ei leidnudki ma koolikotti üles ja läksin koju ilma kotita. Järgmise päeva hommikul sain garderoobitadi käest kätte. Oli prügikasti topitud.“ (Õ6)

Õpetajate poolset emotsionaalset vägivalda on kogenud 6 last:

„Kehalise õpetaja kogu aeg lõugab, kisab. Sunnib tegema igasuguseid harjutusi. Peab mind loodriks. Jah, ta on seda kõva häälega kinnitanud.“ (Õ2)

„Mul on kõige kehvemad suhted kehalise õpetajaga. See tund ei meeldi mulle üldse, õpetaja sunnib tegema kõiki harjutusi kaasa aga ma ei saa ju. Minu seletusi ta arvesse ei võta, nõuab oma. Meil on tekkinud teravaid sõnavahetusi. Ma vihkan seda õpetajat.“ (Õ4)

„Õpetajad pidevalt mölisevad kui kodune töö on tegemata ja mölisevad kohe terve klassi ees.“ (Õ3)

„Ma ei meeldi paljudele õpetajatele. Seda on kohe näha. Kui midagi on halvasti, siis kohe olen mina sellega seotud. Õpetajatele kohe meeldib minu kallal tänitada.“ (Õ6)

„Mõned õpetajad mõnitavad. Meil on täna külaline. Kas kodus läks igavaks?“ (Õ1)

„Ma ei saa läbi üldse ajaloo õpetajaga. Ta on väga noor, alles kooli lõpetanud. Tunnis jutuaajamise eest karistab ta klassist väljasaatmisega ning pärast käsib peale tunde järgi teha.“ (Õ5)

Uuritavatest olid koolis kogenud emotsionaalset vägivalda 6 last.

Pikaajaline koolivägivald avaldab mõju lapse mina-pildile, kusjuures langeb kiusatava enesehinnang. See põhjustab madalat staatust grupis, õppimis-ja käitumisprobleeme (Soonets et al , 1997).

Uurimuse analüüsi põhjal võib järeldada, et emotsionaalne vägivald koolis, mis tuleneb õpilastest ja õpetajatest on mõjutegurid lapse koolist puuduma hakkamisel.

6. Huvitegevus

Uurides laste hobisid ja sisuka vabaaja veetmise vorme selgus, et enamikul juhtudel puudus lapsel konkreetne hobi, harrastus millega tegelda. Põhiliseks vaba aja veetmiseks nimetati arvutis või sõpradega kambas olekut.

Kaks last(Õ2, Õ5) mainisid, et nad on kunagi tegelenud aktiivselt spordiga:

„Tegelesin 4 aastat jalgpalliga. Aga kahjuks hakkas see tervisele ja ma olin sunnitud selle alaga lõpparve tegema. Uut hobi ei ole siiani leidnud.“ (Õ2)

„Tegelesin aasta tennisega, aga siis vahetas treener elukohta. Uut treenerit ei tulnud ja nii see hobi pooleli jäigi...“ (Õ5)

Tuginedes teooriale ja arvestades analüüsi tulemusi võib järeldada, et hobide ärajäämine või puudumine võib olla mõjuteguriks koolikohustuse mittetäitmisel.

7. Kodu ja kooli koostöö

Uurides kodu ja kooli koostöö tihedust selgus vaid kahe lapse vestlusest, et vanemad on huvitatud hoidmaks tihedat kontakti kooliga (Õ4, Õ7). Ülejäänud puhkudel võttis kool ühendust perekonnaga, teavitades lapse puudumisest koolist kas teate saatmise, klassijuhataja või sotsiaalpedagoogi telefonikõne kaudu.

Uurimistulemustest selgus, et uuritavate perekonnad suhtuvad kodu- kooli koostöösse ükskõikselt. Tuginedes (Cordy & Wilson, 2004) uuringule võib kinnitada, et lapsevanema aktiivsuse tõus kooli-kodu partnerluses vähendab tunduvalt lapse koolist väljalangemise riski.

8. Tugitegevused

Vanemate toimetulekuvõtted laste sõnul koolist puudumisel olid erinevad. Kahel juhul muutus vanem lapse sõnul, ükskõikseks, leppis olukorraga (Õ1, Õ5):

„Ega midagi erilist ei ütlegi. Kehitab õlgu ja ütleb et ise tean mis teen. Tema minu sundimisega hakkama ei saa.“ (Õ5)

„Tundub, et isa enam eriti ei huvita mu probleemid. Ta on üsna ükskõikseks muutunud kas ma käin koolis või mitte.“ (Õ1)

Kolmel juhul lapsevanem sõimas, karjus lapse peale ja sundis koolis käima. (Õ2, Õ4, Õ6):

„No oli mingi selline tekst ema poolt, et pean koolis käima. Tema minu käitumise eest ei vastuta. 9. klass tuleb ära lõpetada, siis tehku ma mis heaks arvan.“ (Õ2)

„Ema muud ei teegi, kui korrutab pidevalt, et ma pean selle kooli ära lõpetama. Peale 9.klassi otsustagi ma ise, kas õpin edasi või mitte.“ (Õ4)

„Ema ütles, et pean korralikult koolis käima. Kasuisa aga lubas mul kere kuumaks kütta, kui ma korralikult koolis käima ei hakka.“ (Õ6)

Kahel juhul muutus lapsevanem lapse suhtes hoolivamaks ja tähelepanelikumaks. (Õ3, Õ7):

„Ema hakkas tihedamalt huvi tundma minu tegemiste vastu, pakkus oma abi. Selgitas mulle kui oluline on talle ja edaspidi ka mulle, kui ma saan 9.klassi korralikult lõpetatud“ (Õ7)

„Ema pakkus välja erinevaid variante. Lähme käime psühholoogi jutul, külastame õpiabikeskust, räägime aineõpetajatega, et nad aitaksid mind puudulikes ainetes.“ (Õ3)

Küsitletavate intervjuudest selgus aga kahjuks tõsiasi, et vaatamata vanemate püüetele olukord eriti ei paranenud. Paranes vaid ühe juhtumi (Õ7) puhul.

„Peale komisjonis käiku, suutsin end veidikeseks ajaks käsile võtta... (paus) aga siis läks kõik vanaviisi edasi. Ma ei viitsi, mind ei huvita, olen kõigest tüdinanud.“ (Õ1)

Vestlusest õpilastega tulid välja alljärgnevad koolide poolt pakutavad meetodid:

- Klassijuhataja telefonikõne lapsevanemale.
- Sotsiaalpedagoogi vestlus lapsega.
- Sotsiaalpedagoogi vestlus lapse ja lapsevanemaga.
- Tugivõrgustiku ümarlaud, kuhu olid palutud ka lapsevanemad.
- Koolipsühholoogi juurde suunamine.
- Õppima asumine väikeklassis.

Analüüsides igat juhtumit eraldi selgus, et koolid on pakkunud kõikide juhtumite korral mitmesuguseid võimalusi koostöö arendamiseks ja lapse probleemide lahendamiseks. Samas aga ei ole koostööd arendatud piisavalt järjepidevalt.

Kodu-kooli omavahelise koostöö puudumine või selle kaootilisus on üks mõjuteguritest, mis soodustavad lapse koolist puudumist. Kooli-kodu koostööd aitab suurendada eri koostöövormide varieerimine ja koolide teadlik töö selles valdkonnas.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et koolikeskkonnast tulenevad mõjutegurid, mis mõjutavad lapse koolikohustuse mittetäitmist on uurimustulemuste põhjal järgmised:

- Õpiraskused.
- Halvad suhted õpetajatega.
- Emotsionaalne vägivald.
- Klassikursuse kordamine
- Huvitegevuse/hobi puudumine.
- Nõrk kodu-kooli koostöö.

3.2. Arutelu

Uurimustöö eesmärgiks oli välja selgitada koolikohustuse mittetäitmise mõjutegurid õpilaste hinnangul. Uurimuse eesmärk saavutati läbi süvaintervjuu, mis põhines avatusel ja isiklikel kogemustel. Intervjuu küsimused, mis puudutasid riskitegurite osa mõjutamiseks koolikohustuse mittetäitmist jagati kahte kategooriasse: kodune keskkond ja koolikeskkond.

Analüüsidest õpilaste arusaamu missugused mõjutegurid kodus keskkonnas avaldavad enim mõju koolikohustuse mittetäitmisel tõid lapsed välja eelkõige vanemate ükskõikse ja hoolimatu suhtumise, mainides et probleemi ilmnemisel kehitab vanem kehitab õlgu, ei võta kooliga ühendust, käsib lapsel ise hakkama saada.

Vanemliku toetuse vähesus ja hülgav-külm kasvatusstiil on probleemse käitumise tekkel olulised mõjurid (Aavik, 2001).

Koduga seonduvalt ilmnesis ka järgmised mõjutegurid, mis võivad põhjustada koolikohustuse mittetäitmist: lahkkelid peredes, purunenud perekonnad, vanemate liigne töökoormus, perede majandusliku toimetuleku raskused, vanemate antisotsiaalsed harjumused, perekonnakonfliktid, lapse väärkohtlemine lapsevanema poolt.

Koolikeskkonna olulisema mõjutegurina töid lapsed välja teatud õpetajate põlgliku ja halva suhtumise õpilastesse, kes on piisavalt kaua koolist puudunud. Põlglik suhtumine tekitab õpilastes trotsi ja edaspidine koostöö õpetaja ja õpilase vahel ei toimi. Töö autor märkas intervjuusid läbi viies õpilaste madalat enesehinnangut ja motivatsiooni. Mitmed uuringud Eestis (Kraav, 2005) on tõestanud, et mahajäänud õpilasi iseloomustab madal enesehinnang ja madal õpimotivatsioon ning õpioskuste ja harjumuste madal tase.

Võimetekohase õpetuse peab tagama kool kas tugiõppe, parandusõppe, logopeedilise abistamise, koduõppe, individuaalõppe, pikapäevarühma või kasvatusraskustega õpilaste klassi näol. Antud uurimuses tajusid õpilased, kes õppisid väikeklassis, et sellises klassis õppimine toetab nende õpioskuste ja harjumuste kujunemist. Klassis on vähe õpilasi, mistõttu õpetaja märkab igat õpilast ning saab vajadusel koheselt abi osutada.

Kooli ülesanne ei ole mitte üksnes õpilase õpetamine, vaid õpetaja rolli peab kuuluma ka kasvatamine, õpilase ärakuulamine, toetamine. Õpilase edukus koolis sõltub sellest, kas õpilane suudab täita talle esitatud ülesanded ning kohaneda kooli sotsiaalse eluga.

Oluline on koolikohustuse mittetäitjaid märgata võimalikult vara. Probleemidega tegelemine aitab vältida olukorda, kus noor muutub ühiskonna suhtes passiivseks, omandades nn õpitud abituse. Selleks, et õppimise vastu huvi kaotanud inimesed koolipinki tagasi tuua, peavad koostööd tegema väga paljud institutsioonid. Oma roll on selles riigil, kohalikul omavalitsusel, koolidel ja perekondadel.

Töö autor pakub välja omapoolsed ettepanekud koolikohustuse mittetäitmise ennetamiseks:

- Järjepidev koostöö erinevate institutsioonidega.
- Riigi suurem tugi vähekindlustatud peredele, tagades parema toimetuleku, vähendades seeläbi peres stressi.
- Seadustada võimalus määrata lapsevanemale karistusi, kui ta ei taga lapse kooliskäimist
- Korraldada koolides õpilastele koolitusi sotsiaalsete oskuste ja õpioskuste arendamiseks ning õpimotivatsiooni tõstmiseks.
- Koolides huvitegevusvõimaluste säilitamine, võimalusel suurendamine.
- Rakendada koolides tugiõpilasliikumist.

- Kooli-kodu koostöö tihendamine läbi erinevate koostöövormide.(e-kool, arenguestlused)
- Pöörata suuremat tähelepanu lastevanemate koolitusele, et tõsta nende teadlikkust ja hoolivust oma lapse suhtes.
- Äärmisel vajadusel suunata õpilane õpilaskoduga kooli.

Kokkuvõtteks võib öelda, et väljakutsed hariduses on keerulised ja aeganõudvad. Neid ei saa üksi lahendada kool ega kodu, vaid seda tuleb teha koostöös. Oluline on kaasata hariduse arenguprotsessi kõik osapooled ning saavutada koostöö, mida iseloomustaksid jagatud väärtused ja ühtsed eesmärgid. Kui kodu ja kool töötavad koos, ühendavad omad jõud, on sellest suurim kasu lastele, kes saavad õppida efektiivsemalt, nautida kooliskäimist ning õppeprotsessi, tunda toetust ja tähelepanu neile oluliste täiskasvanute poolt.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Aavik, A.(2001).** Osakem mõista õpilase käitumist. Haridus, 2, 2001
2. **Christenson, S.L., Thurlow, M.L. (2004).** School dropouts: Prevention considerations, interventions, and challenges. *Current Directions in Psychological Science*, 13(1), 36-39.
3. **Cordy, S., Wilson, J.D. (2004).** Parents as first Teacher – Education, 125, 1. Retrieved November 10, 2005. Academic Search Premier database.
4. **Edovald, T.(2002).** Kuidas teha haridus lastele kättesaadavaks. *Sotsiaaltöö* , 3, 24.
5. **Eesti Vabariigi haridusseadus** Külastatud 15.veebruari, 2010, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13198443>
6. **Goldstein, S., Mather, N. (1998).** *Overcoming Underachieving: An Action Guide to Helping Your Child Success in School.* New York: John Wiley & Sons, INC.
7. **Järve, L. (2003, 23 mai).** Lapse õigus turvalisusele. *Õpetajate Leht*, lk 3.
8. **Kabbani, N.S. (2001).** The Dropout Process in Life Course Perspective: Early Risk Factors at Home and School. *Teachers College Record*, 103, 760-822.
9. **Kadajane, T. (2001).** Kool ja koolisotsiaaltöö. *Sotsiaaltöö*, 5, 20-23
10. **Katkestamine ja väljalangevus 2005/2006-2008/2009 õppeaastal, 2010.** Külastatud 29.märtsil, 2010, aadressil <http://www.hm.ee/index.php?048055>
11. **Kera, S. (2004).** Üheskoos teel: lapse arengust ja kasvatuses. Tallinn: Ilo.
12. **Kraav, I. (2000).** Kodu lapse kaitsetuse allikana. *Lapsed Eestis*. Tallinn: ÜRO väljaanne, lk 37-41.
13. **Kraav, I. (2005).** Õpiedutus ja koolist väljalangemine kui sotsiaalse tõrjutuse eeldus ja tagajärg. Kogumikus I. Kraav (toim) *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal*. Eesti vabariigi Haridus-ja Teadusministeerium, Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise instituut.
14. **Krull, E. (2000).** *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
15. **Laherand, M.-L. (2008).** Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.
16. **Lapsed(2008).** Kogumik. Sotsiaalministeerium.
17. **Lindgren, H. C., Suter, W. N. (1994).** *Pedagoogiline psühholoogia koolipraktikas*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
18. **Lister, T. (2001, 5.okt).** Õpetaja dialoog õpilasega. *Õpetajate Leht*, lk 16.

19. **Leino, M. (1995).** Koolikonfliktid. *Haridus. 1*, 52-53.
20. **Leino, M. (2004).** Õpetaja sotsiaaltöö tegijana: sotsiaalpedagoogika. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
21. **Lomp, H. (2001).** Laste arusaamad väärtustest. *Haridus*, 4, 37-39.
22. **Luik, P. (2008).** Uurimused kasvatusteadustes. Loengumaterjalid. Külastatud 3.mai, 2008, aadressil <http://webct6.e-uni.ee>
23. **Lukk, K.(2008).** Kodu ja kooli koostöö struktuuralsest, funktsionaalsest ning sotsiaalsest aspektist. Doktoriväitekiri. Külastatud 12.märtsil, 2010, <http://openpdf.com/viewer?url=http://www.tlulib.ee/files/arts/92/lukk.42628ade899131782552e72f28610703.pdf>
24. **Maccoby, E.E. (1980).** Social development: psychological growth and the parent-child relationship. New York: Harcourt Brace Jovanovich
25. **Mandel, H. P. (1995).** *Could Do Better: Why Children Underachieve and What to do About it*. New York: Wiley.
26. **Margus, H. (2007).** Koolist väljalangemine. *Haridus 1*, 5-7
27. **Mis on arenguveustus?(2006).** Külastatud 29.märtsil, 2010, aadressil <http://www.hm.ee/index.php?045246>
28. **Mitendorf, A.** Intervjueerimise oskused (s.a.). Külastatud 10.novembril, 2009, aadressil <http://www.lvrkk.ee/kristiina/airi/intervjueerimisioskused/index.html>
29. **Nassar , K., Rebane, E., Küttis, K., Kitsing, M. (2002).** Põhikoolist väljalangevus – kus me oleme täna ja mis saab homme? Seminari ettekannete kogumik. Haridus- ja Teadusministeerium.
30. **Ots, L. (2007).** Eesti kool 21.sajandi algul: Kool kui arengukeskkond ja õpilaste toimetulek. Tallinn 2007
31. **Paadimeister, E. & Gann, R. (2001).** Probleemkäitumisega õpilaste rehabilitatsiooni võimalused koolis. *Sotsiaaltöö*, 1, 12-13.
32. **Paas, K., Tamm, K. (2003).** Märgakem probleemidega last! *Haridus. 2*, 22-24.
33. **Paasch, K., Teachman, J. (1996).** Social capital and dropping out of school early. *Journal of Marriage & Family*, Aug 96, Vol.58, Issue 3. Retrieved November 18, 2008, from <http://search.epnet.com/direct.asp?an=9610084729&db=aph>
34. **Raudik, V. (1998).** Laste ja nende vanemate hinnangud tõrjutusele ning toimetulekule koolis. Kraav, I., Mikk, J. (Toim.). Kodu ja kool muutuv asjas: artiklite kogumik. TÜ pedagoogikaosakonna väljaanne nr. 7. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 258-266.

35. **Riigikontroll (2007).** Ülevaade üldhariduse probleemidest: eriraport nr. 2-5/04/20, 08.04.2004/ riigikontroll. Tallinn
36. **Roots, K. (2003, 28.nov).** Veel kord lastest, kes ei taha koolis käia. *Õpetajate Leht*, lk 5.
37. **Ruebel, J. B., Ruebel, K. K., O'Laughlin, E. M. (2001).** Attrition in Alternative School.
38. **Savisaar, M. (2002, 22.veebr).** Mehelik kooliõpe? Eesti Päevaleht
39. **Sikka, H. (1997).** Algklassiõpilaste hinnangutes tänasele koolile. Talts, L., Hiie, E. (Koost.). *Algõpetuse aktuaalseid probleeme VI: teadustööde kogumik*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 22-33.
40. **Seaman, D. F., Yoo, C. Y. (2001).** The Potential for Even Start Family Literacy Programs to Reduce School Dropouts.-*Preventing School Failure, Fall, Vol. 46 Issue 1*. Retrieved November 18, 2008, from <http://search.epnet.com/direct.asp?an=6418395&db=aph>
41. **Zubok, J.A. (2005).** Risk among youth in modern Russia: problems and trends. In: Helve, Helena/Holm, Gunilla (Hrsg.): *Contemporary Youth Research: Local Expressions and Global Connections*. Aldershot: Ashgate, 89-102
42. **Talts, L. (1998).** Perekondlik taust lapse toimetuleku mõjutajana. Kraav, I., Mikk, J. (Toim.). *Kodu ja kool muutuv asjas: artiklite kogumik*. TÜ pedagoogikaoskonna väljaanne nr. 7. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 285-292.
43. **Talts, L. (2001).** Kool kui kasvukeskkond erineva sotsiaalse tausta ja akadeemilise edukusega laste jaoks. Talts, L., Vikat, M. (Koost.). *Lapse kasvukeskkond Eestis ja Soomes I*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 262-272.
44. **Talts, L., Vikat, M. (2005).** Lapse kasvukeskkond Eestis ja Soomes. III: Teadusartiklite kogumik. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
45. **Tiit, E-M. & Eglon, A. (2000).** Lapsed ja haridus. Lapsed Eestis. Tallinn, ÜRO, 19-22
46. **Tiko, A. (2000).** Laps abivajajana. Kogumikus Kutsar, D. (toim) *Lapsed Eestis*. Tallinn: ÜRO.
47. **Tiko, A. (2001).** Probleemsel lapsel on probleemne kodu. *Haridus*. 6, 20-22
48. **Tikk, Ü. (2002, 6.dets).** Riigikontroll uuris koolikohustuse täitmist. *Õpetajate Leht*, 2.
49. **Tulva, T. (1996).** Sotsioökoloogiline teooria lastekaitsetöö lähtekohana. Kogumikus K. Suislep(toim.), *Lastekaitse muutuv ühiskonnas*. Tallinn TPÜ, 16
50. **Tulva, T., Väljataga, S. (1999).** Põhikool siirdeühiskonna kasvuraskuste taustal. *Haridus*. 2, 20-23.
51. **Tulva, T., Viiralt, I. (2001).** Võrgustikutöö võimalusi laste-ja pereprobleemide lahendamisel. Kogumikus T. Tulva (toim.), *Laps ja pere tänases Eestis* (lk.28). Tallinn TPÜ, 28 Tööjõud

2003. Tallinn: Statistikaamet, 2003 lk 27, Külastatud 18.novembril 2009, aadressil <http://www.parnu.ee/raulpage/sotssona2.html>

52. **Wikipedia**. Külastatud 05.aprillil, 2010, aadressil <http://et.wikipedia.org/wiki>

53. **Ülevaade üldhariduse probleemidest (2004)**. Riigikontrolli eriraport nr 2-5/0420.08.04.2004. Külastatud 20.veebruaril 2010, aadressil <http://www.riigikontroll.ee>

Lisa 1.

Intervjuu küsimustik õpilastele

Perekond

1. Perekonna struktuur. Kes kuuluvad sinuga ühte leibkonda?
2. Perekonna elukoht. Kus sa elad? (maal, linnas, korteris, majas)
3. Vanemate haridustase. Milline on sinu vanemate haridustase?
4. Vanemate töökoht. Kas vanemad töötavad? Kus ja kellena vanemad töötavad?
5. Majanduslik olukord. Kuidas hindad oma perekonna majanduslikku olukorda? Millisest allikatest moodustub teie pere sissetulek?
6. Vanemate antisotsiaalsed harjumused. Kas sinu vanemad suitsetavad, tarbivad alkoholi?
7. Suhted perekonnas. Millised on lähisuhted pereliikmete vahel?(ema-isa; ema-laps, isa-laps, õde-vend)
8. Traditsioonid peres. Millised on peres väljakujunenud ühisüritused, traditsioonid?
9. Väärkohtlemine lapsevanemate poolt. Milliseid karistusmeetodeid sinu vanemad kasutavad?

Koolikeskkond

1. Koolikohustuse täitmine. Millal tekkisid esimesed puudumised koolist? Miks?
2. Õppeedukus. Kas sinu õppeedukus mõjutab sinu koolikohustuse täitmist?
3. Suhted koolikaaslastega. Kuidas on sinu suhted klassikaaslastega, eakaaslastega?
4. Suhted õpetajatega. Kuidas on sinu suhted õpetajatega?
5. Huvitegevus. Missugustes huviringides sa osaled? Koolis, väljaspool kooli?
6. Kodu ja kooli koostöö. Kui tihe on kooli ja kodu koostöö?
7. Ettevaatusabinõud. Mida on kool ette võtnud sinu abistamiseks? Mida on perekond ette võtnud sinu abistamiseks?

Koolikohustuse mittetäitmine

Lisa 2.

Tabel 1 Väljalangevus kooliastmeti 2005/2006-2008/2009 äa, üldhariduse päevane õppevorm.

		2005/2006			2006/2007		
	Kooliaste	Väljalangejate arv	Väljalangevus	Väljalangeja keskmine vanus	Väljalangejate arv	Väljalangevus	Väljalangeja keskmine vanus
Mehed	1. kooliaste	18	0,1%	8,5	21	0,1%	9,6
	2. kooliaste	57	0,3%	15,2	55	0,3%	16,0
	3. kooliaste	628	2,1%	17,4	605	2,2%	17,5
	põhiharidus	703	1,0%	17,0	681	0,8%	17,2
	gümnaasium	330	2,2%	18,5	358	2,4%	18,7
Naised	1. kooliaste	16	0,1%	9,6	26	0,1%	9,2
	2. kooliaste	24	0,1%	13,1	32	0,2%	12,9
	3. kooliaste	229	0,8%	17,0	224	0,9%	17,3
	põhiharidus	269	0,4%	16,2	282	0,3%	16,0
	gümnaasium	262	1,2%	18,3	296	1,4%	18,5
Kokku	1. kooliaste	34	0,1%	9,0	47	0,1%	9,4
	2. kooliaste	81	0,2%	14,6	87	0,2%	14,8
	3. kooliaste	857	1,5%	17,3	829	1,6%	17,7
	põhiharidus	972	0,7%	16,8	963	0,6%	16,8
	gümnaasium	592	1,6%	18,4	654	1,8%	18,6
Kokku		1 564	0,9%	17,4	1 617	1,0%	17,5

		2007/2008			2008/2009		
	Kooliaste	Väljalangejate arv	Väljalangevus	Väljalangeja keskmine vanus	Väljalangejate arv	Väljalangevus	Väljalangeja keskmine vanus
Mehed	1. kooliaste	11	0,1%	9,5	11	0,1%	8,8
	2. kooliaste	30	0,2%	15,6	14	0,1%	15,1
	3. kooliaste	408	1,7%	17,5	267	1,2%	17,8
	põhiharidus	449	0,7%	17,2	292	0,5%	17,4
	gümnaasium	263	1,9%	18,9	176	1,3%	18,8
Naised	1. kooliaste	15	0,1%	8,8	15	0,1%	8,9
	2. kooliaste	11	0,1%	13,8	13	0,1%	14,0
	3. kooliaste	149	0,7%	17,2	103	0,5%	17,5
	põhiharidus	175	0,3%	16,2	131	0,2%	16,1
	gümnaasium	302	1,5%	18,6	197	1,1%	18,5
Kokku	1. kooliaste	26	0,1%	9,1	26	0,1%	8,8
	2. kooliaste	41	0,1%	15,1	27	0,1%	14,6
	3. kooliaste	557	1,2%	17,4	370	0,9%	17,7
	põhiharidus	624	0,5%	16,9	423	0,4%	17,0
	gümnaasium	565	1,7%	18,7	373	1,2%	18,6
Kokku		1 189	0,8%	17,8	796	0,6%	17,8